

νά δώσουν τὴν ἀρχὴν νέου κόσμου, νέου ἐγώ, νέων ἰδανικῶν τὰ ὁποῖα θὰ ζοῦν διὰ τὸ κοινόν, τὸ συνολικόν, τὸ αἰώνιον ἐγώ τὸ ὁποῖον ζῆ καὶ αἰσθάνεται καὶ ἐνεργεῖ ὡς εἰς κόσμος τῶν αἰώνιων ἀξιῶν τῆς ἀληθείας καὶ δικαιοσύνης. Εἰς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἀποβλέπει, πρέπει νὰ ἀποβλέπη ὁ γάμος, ἡ γέννησις τέκνων, ἧτις εἶναι ἀναπόσπαστον μέρος τῆς Πλατωνικῆς ἀγωγῆς, ἧτις ζητεῖ τὴν ὑπὸ ὠρισμένους ὄρους γέννησιν ὑγιῶν σωματικῶς καὶ πνευματικῶς τέκνων διὰ νὰ ἀσκήσῃ ἐπ' αὐτῶν τὴν ὑπὸ ὠρισμένους πάλιν ὄρους καὶ ἐντὸς ὠρισμένου πλαισίου ἀγωγὴν διὰ νὰ δημιουργήσῃ τοὺς καταλλήλους διὰ τὴν Πολιτεῖαν τοῦ πολίτας.

79. Ἐπίδρασις περιβάλλοντος.

Εἶπομεν ὅτι ἡ μεταβίβασις τῶν ψυχικῶν καὶ σωματικῶν ἐλαττωμάτων καὶ προτερημάτων τοῦ ἀνιόντος εἰς τὸν κατιόντα εἶναι ἀσφαλεστάτη, διότι ταῦτα ἀποτυποῦνται ἢ ὡς λέγει ὁ Πλάτων ἀποστραγγίζονται εἰς αὐτόν.¹

Ὁ φιλόσοφος ὑποστηρίζει καὶ τοῦτο : ὅτι κατὰ τὴν ἀμοιβαίαν μετοχέτευσιν τῶν ψυχικῶν καὶ σωματικῶν στοιχείων καὶ αὐτὸ τὸ ἄψυχον περιβάλλον συµμεταδίδει καὶ συµμεταβιβάζει τὰς διαχύτους εἰς τὰς ψυχὰς τῶν νεονύμφων καλὰς ἢ κακὰς συνηθείας εἰς τὸ συλλαμβανόμενον ὄν. Ὁ ποιητὴς καὶ δημιουργὸς φιλόσοφος, ὅστις ἔβλεπε πανταχοῦ τὴν ἰδέαν νὰ ἐμφανίζεται, ὅστις ἔβλεπε τὸν ἐξωτερικόν, τὸν ἀόρατον κόσμον νὰ ὑπαισέρχεται καὶ ἀντικατοπρίζεται, ὑπεστήριζεν ὅτι κατὰ τὸν χρόνον τῆς δημιουργίας τοῦ ὁ ἄνθρωπος ἐλάμβανεν ἐκ τῶν γεννητόρων τοῦ τὴν εὐχάριστον ἢ δυσάρεστον αὐτῶν ἐκ τοῦ περιβάλλοντος διάθεσιν, τὸ περιβάλλον τουτέστι ἀντεκατοπρίζετο εἰς τὸ ἔμβρυον. Οὕτω ὁ Πλάτων, ἀναθεωρῶν εἰς τοὺς Νόμους τὰς γνωστὰς αὐτοῦ περὶ ἀκτημοσύνης καὶ καταργήσεως τοῦ γάμου θεωρίας, γέρων καὶ ὠριμώτερος πλέον, δίδει συµβουλὰς εἰς τοὺς μελλονύμφους νὰ ἐγκαταλείψουν τὸ παλαιόν, τὸ γνωστόν, τὸ μὲ θλιβεράς καὶ ἀπαισιοδόξους ἀναμνήσεις, μὲ κακὰς συνηθείας καὶ πολλὰς κακίας συνδεόμενον περιβάλλον εἰς τὸ ὁποῖον ἔζησαν καὶ ἀφ' οὗ ἔλθουν εἰς νέαν κατοικίαν «ὡς εἰς ἀποικίαν» νὰ κτίσουν ἐκεῖ τὴν «φωλεάν των» εἰς τὴν ὁποίαν νὰ γεννήσωσι καὶ ἀναθρέψωσι τὰ τέκνα των μὲ νέα τελείως ἦθη καὶ ἀρχάς.

Τότε οὗτοι «παραδίδοντες ὡς λαμπάδα εἰς τοὺς ἄλλους τὴν ζωὴν, τὴν ὁποίαν καὶ αὐτοὶ ἀπὸ ἄλλους παρέλαβον θὰ

¹) Πλάτ. Νόμ. 776 b.

ὕπηρετήσωσι καὶ τοὺς θεοὺς καὶ τοὺς νόμους», ¹ διότι τὰ ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας γεννώμενα τέκνα θὰ εἶναι ἀπηλλαγμένα πνευματικῶν σωματικῶν ἐλαττωμάτων.

Παρεμφερῆ περίπου ὑποστηρίζει: ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ σημείου καὶ ὁ Ἄριστοτέλης, παραδεχόμενος καὶ οὗτος τὴν ἐπιρροὴν πολλῶν παραλόγων κατὰ τὴν τεκνοποιῖαν λέγων ὅτι: «καθὼς θὰ διετίθεντο ψυχικῶς ὁ πατήρ καὶ ἡ μήτηρ κατὰ τὴν σεξουαλικὴν σχέσιν οὕτως θὰ ἐπίκοιλλον καὶ τὰ γεννώμενα» ² τέκνα ἀπὸ ἀπόψεως ψυχικῶν καὶ σωματικῶν χαρακτηριστικῶν.

Κατ' αὐτὸν τὰ τέκνα θὰ ὁμοιάζον πνευματικῶς καὶ ὀργανικῶς πρὸς τοὺς γονεῖς τῶν, ὅταν οὗτοι θὰ προσηλοῦντο κατὰ τὸν χρόνον τῶν σχέσεων τῶν πρὸς ἀλλήλους μὴ περισπωμένης τῆς ψυχῆς καὶ πνεύματος αὐτῶν εἰς διάφορα σημεία καὶ ταπεινάς ἢ θλιβεράς σκέψεις.

Ἐπιδιώκων ὁ Πλάτων νὰ δημιουργήσῃ ἀπὸ ἀπόψεως ὑγιεινῆς καὶ πολιτικῆς σκοπιμότητος τὸν ἄριστον εἷς τε τὴν οἰκογένειαν καὶ τὴν κοινωνίαν γάμον ³ ἔλεγεν ὅτι: ὁ νέος ὅστις αἰσθάνεται ὅτι εἶναι χαρακτηρὸς ἀτιθάσσου καὶ θρασέως πρέπει νὰ προθυμοποιηθῆται νὰ νυμφευθῆ ἰκέρην συντηρητικῶν γονέων, ἐνῶ ἐκεῖνος ὅστις εἶναι ἐκ φύσεως ἥπιος κατὰ τὸν χαρακτηρὰ αὐτὸς ὀφείλει νὰ ἐπιδιώξῃ νὰ κάμῃ γάμον μὲ ἰκέρην ὀρμητικῶν χαρακτηρῶν γονέων» ⁴ καὶ τοῦτο διότι ἡ Πολιτεία εἶνε «ἐν μέγα δοχεῖον μὲ οἶνον, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ὁ εὐρισκόμενος οἶνος ἐφ' ὅσον εἶναι ἄκρατος κοχλάζει ἐνῶ ὅταν τὸν ἀναμίξωμεν μὲ ἄλλον νηφάλιον θεὸν (μὲ ὕδωρ) καὶ λάβει κανονικὴν ἀνάμιξιν, τότε καθιστᾷ τὴν πόσιν καὶ εὐχάριστον καὶ ὑγιεινήν.» ⁵

Κατὰ τὸν Πλάτωνα ὡς βλέπομεν ἡ φύσις ἐν παντὶ καὶ εἰς τὸν φυτικόν, ζωϊκόν καὶ ἀνόργανον κόσμον πρέπει νὰ συγκεράνηται διότι πανταχοῦ τὰ κράματα κατὰ τὸν Πλάτωνα καὶ εἰς αὐτὰ ἀκόμη τὰ ἀνόργανα στοιχεῖα, ὡς ἀφήνει νὰ διαφανῆ ὅταν ἡ μίξις τοῦ μαλακοῦ μετὰ τοῦ σκληροῦ γίνῃ ὑπὸ κανονικῆς ἀναλογίας, εἶναι καὶ στερεότερα καὶ ὠραιότερα ἀπὸ τὰ φυσικά.

Κατὰ τὴν σημερινὴν ἀντίληψιν τῆς ἐπιστήμης ὁ συναισθηματικὸς μας κόσμος καὶ ὁ θυμικὸς μας ἐν γένει βίος μόνον ἐν μέρει κανονίζονται ἀπὸ τὸ ἔμψυχον ἢ ἄψυχον περιβάλλον εἰς τὸ ὁποῖον ἐγεννήθημεν καὶ ζῶμεν διότι ἀμφότεραι αἱ ψυχικαὶ μας ἐκδηλώσεις ρυθμίζονται ἀπὸ τὰς ἐμφύτους προδιαθέσεις, αἵτινες εἶναι ἀπόρροια κληρονομικότητος μᾶλλον ἢ ἀγω-

1) Πλάτ. Νόμ. 775c

2) Ἄριστ. Προβλημ. Χ. ἐτι περὶ τῶν αὐτῶν.

3) Πλάτ. Νόμ. 773c, 773d

4) Αὐτόθι 773α

5) Αὐτόθι 773β.

γῆς καὶ ἐξωτερικῶν, ὡς ἤθελεν ἡ ἀρχαία ψυχολογία καὶ ἀγωγὴ, συνθηκῶν.

Διότι κατὰ τὴν σύγχρονον ἐπιστήμην ὄχι μόνον ἡ ψυχικὴ κατάστασις ἐκάστου ἔχει ὡς βάσιν τὰς ἀρχικὰς διαθέσεις, αἵτινες ὑπάρχουν εἰς τὴν φύσιν, εἰς τὰς ῥοπὰς αὐτοῦ πρὸς ὠρισμένας ἰδιότητας ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ σωματικὴ τοῦ ἀτόμου ἢ καὶ φυλῶν ὁλοκλήρων κατάστασις ὀφείλεται εἰς τὴν ἀρχὴν ταύτην.

Ἡ ἀρχαία βιολογικὴ ἀντίληψις, ἣτις παρεδέχετο ὅτι κατὰ τὴν μίξιν, τὴν χημικὴν οὕτως εἶπεῖν σύνθεσιν, τὸ μίγμα παρελάμβανεν ἐκτὸς τῶν ἀναμιγνυομένων στοιχείων καὶ διαχύτους ἐκ τοῦ περιβάλλοντος οὐσίας, εὖρεν ἀπήχησιν καὶ παρ' ἡμῖν.

Διότι αὕτη καὶ τώρα ἀκόμη ἐφαρμόζεται ἐν τῇ πράξει διὰ τῆς καταλλήλου διασκευῆς καὶ ἐπὶ τὸ ἰδανικώτερον διαθέσεως τοῦ νυμφικοῦ θαλάμου, τοῦ ὁποίου οἱ τοῖχοι διακοσμοῦνται δι' ὠραίων προσωπογραφῶν καὶ εἰκόνων μεγάλων ἀνδρῶν διὰ γοητευτικῶν τοπίων, διὰ φωτισμοῦ καὶ ἐγχρώμων ἐκτάκτων παραστάσεων, αἵτινες ἔχουν σκοπὸν νὰ ἐξιδανικεύσουν καὶ δημιουργήσουν ἓνα ἀνώτερον αἰσθητὸν κόσμον, ὅστις διὰ τῶν γεννητικῶν κυττάρων τῶν εἰς γάμον συνερχομένων ἀτόμων θὰ μετεβιβάζεται εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ συλλαμβανομένου ὄντος, τὸ ὁποῖον, πρέπει νὰ προσπαθήσωμεν, νὰ φέρῃ μόνον ἀρετὰς προτερήματα, τὰ ὁποῖα θ' ἀποτελέσουν τὰ θεμέλια καὶ τὴν καλλιεργήσιμον παιδαγωγικὴν γῆν, τὴν κατάλληλον καὶ μᾶλλον εὐπλαστον ὕλην πρὸς πρόοδον καὶ τελειοποίησιν τοῦ ἀνθρωπίνου εἴδους.

80. ἡ Κύησις.

Ἄφ' οὗ ὁ Πλάτων εἶπεν ὑπὸ ποίους ὄρους πρέπει νὰ γίνεταί ἡ σύλληψις, ἔρχεται εἰς τὸ ζήτημα τῆς κυοφορίας, ὡς εἰς δεύτερον παιδαγωγικὸν σταθμὴν, ὡς εἰς δευτέραν οὕτως εἶπεῖν πράξιν καὶ ἐκδήλωσιν τοῦ μεγάλου δράματος τῆς ἀγωγῆς, ἣτις ὡς ἐλέχθη, ἄρχεται κατὰ τὸν Πλάτωνα, τὸν Ἀριστοτέλην καὶ τὸν Πλούταρχον πολὺ πρὸ τῆς συλλήψεως, τῆς γεννήσεως καὶ συγκεκριμένως ἀπὸ τῆς στιγμῆς κατὰ τὴν ὁποῖαν εἰς νέος καὶ μία νέα ὅπως λέγει ὁ Sprague ἀποφασίσουν νὰ νυμφευθοῦν.¹

Ὁ Πλάτων ζητεῖ νὰ δημιουργηθοῦν οἱ καλύτεροι παιδαγωγικοὶ ὄροι, περιβάλλον κατάλληλον καὶ αἱ μᾶλλον πρόσφοροι συνθηκαὶ ὑπὸ τὰς ὁποίας ἔπρεπεν, ὡς εἶδομεν, νὰ συναμβάνετο, ἐκυοφορεῖτο καὶ τέλος νὰ ἐγεννᾶτο τὸ τέκνον,

Ὁ φιλόσοφος ἐφρόνει ὅτι ὄχι μόνον ἔπρεπε νὰ τεθῶσιν

¹) Ἀριστ. Πολιτ. VII. ΙΣΓ, VI II. ΣΤ.

οί καλύτεροι βιολογικοί ὄροι ἀλλὰ καί νά συνεχισθῶσιν οὗτοι κατὰ τήν κύησιν διὰ νά κατορθωθῇ νά παραχθῇ ὁ καλύτερος καί υγιέστερος καρπός.

Οὕτω ἐκεῖνος ἐφρόνει «ὅτι πάντοτε μὲν ἰδιαιτέρως ὁμῶς κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἐγκυμοσύνης ὀφείλομεν νά φερώμεθα κατὰ τὸν λεπτότερον τρόπον πρὸς τὴν μητέρα, φροντίζοντες ὥστε νά μὴ δοκιμάζῃ οὔτε ὑπερβολικὰς ἡδονὰς καί παραφόρους τέρψεις ἀλλ' οὔτε καί ὑπερβολικὰς λύπας.» Ἡ ἐγκυος ὀφείλει, ἀκολουθοῦσα μίαν ὁδὸν συνετῆς ζωῆς, νά διέλθῃ τὸν χρόνον τῆς ἐγκυμοσύνης εἰς ἠθικὸν καί ἀπηλλαγμένον παντὸς ἡδονισμοῦ κόσμον.

Ἡ ἀρίστη ζωὴ εἶναι ἐκείνη, εἰς τὴν ὁποῖαν ὑπάρχει ἡ μεσότης, εἰς τὴν ὁποῖαν ὑπάρχει ἐν τῷ μέτρῳ, ἐν ἀναλογίᾳ ἡ χαρὰ καί ἡ λύπη. Κατ' ἀκολουθίαν καί ἡ κύουσα, ζῶσα εἰς τὴν μέσῃν αὐτὴν ὁδὸν, ἀποφεύγουσα «τὸν τῆς ἀκράτου ἡδονῆς καί λύπης βίον»² καί χαράττουσα «μίαν τινα μέσῃν ὁδὸν»³ θά μεταδώσῃ τὴν μεσότητα, τὴν ἀρίστην ταύτην κατὰ τὸν Πλάτωνα κατάστασιν εἰς τὸ ἔμβρυον, τὸ ὁποῖον ὅταν θά γεννηθῇ θά φέρῃ ὡς φυσικὸν ἐκ κληρονομίας πλέον στοιχεῖον τὴν μετριοπάθειαν, τὴν ἡρεμίαν καί γαλήνην, ὡς ἐνδιάθετον πλέον ψυχικὸν κόσμον, χαρακτηῖρα ἐπὶ τοῦ ὁποῖου ἡ ἀγωγή καί ἡ παιδεία δύνανται βασίμως νά στηριχθοῦν, ἀνεγείρουσαι τὸ μεγαλύτερον καί λαμπρότερον οἰκοδόμημα.

Διότι ἡ ἀγωγή ηὐτύχησε νά λάβῃ πρὸς καλλιέργειαν τὴν καταλληλοτέραν, τὴν μᾶλλον καλλιεργουμένην γῆν, ἐπὶ τῆς φύσεως τῆς συστάσεως τῆς ὁποίας ἐλήφθη ἡ μεγαλυτέρα πρόνοια καί ἐφηρμόσθησαν οἱ υγιεινότεροι πρὸς τοῦτο ὄροι.

Ὁ Πλάτων ἔχων ὑπ' ὄψιν τὴν ὀργανικὴν ἀνάπτυξιν καί τὴν ἐντὸς μικροῦ σχετικῶς χρονικοῦ διαστήματος μεγένθυσιν τοῦ σώματος τοῦ ἐμβρύου, παρατηρῶν δὲ ὅτι ἡ γυμναστικὴ καί ἡ ὀργανικὴ κατάλληλος καί μετρία κόπωσις εἶναι ἀπαραίτητος τροφή διὰ πάντα ὀργανισμὸν λέγει, ὅτι ὅταν «τὰ σώματα εὐρίσκωνται ἐντὸς τῶν ἰδίων των μητρῶν τότε πρέπει νά ἐπιβάλωμεν εἰς τὰ σώματα ταῦτα πλείστους κόπους».⁴ Διότι ὅταν ἐπέρχεται μεγάλη σωματικὴ αὔξησις χωρὶς αὕτη νά παρακολουθῆται ἀπὸ πολλὰς καί συμμέτρους κοπώσεις δὲν γνωρίζομεν ὅτι δημιουργεῖ εἰς τὰ σώματα ἀναρίθμητα κακά;»⁵ Ἐπειδὴ δὲ «ὅταν τὰ σώματα κινοῦνται... καί κατὰ συνέπειαν

¹) Πλάτ. Νόμ. 792 ε.

²) Αὐτόθι 793 α

³) Ἐνθα ἀνωτέρω.

⁴) Πλάτ. Νόμ. 788 α.

⁵) Αὐτόθι 788 β.

καί τὰ ἐκ τῆς μητρικῆς ἀσκήσεως ἢ κοπώσεως κινούμενα ἐντὸς τοῦ μητρικοῦ θήλακος ἔμβρυα «ἀπὸ τὰς δονήσεις καί κινήσεις μετακινούμενα χωρὶς νὰ καταβάλουν τὰ ἴδια κόπον, αὐτὰ ἀπὸ ὅλα ὠφελοῦνται περισσότερο», ¹ διὰ τοῦτο γενικὸς ἰατρικὸς ὁρος πρέπει νὰ τεθῆ: «πᾶσα ἔγκυος νὰ περιπατῆ, τὸ δὲ ἔμβρυον ἐφ' ὅσον ἀκόμη εὐρίσκεται εἰς ὑγρὰν κατάστασιν ὡς νὰ ἦτο ἐκ κηροῦ νὰ διαπλάττωμεν». ²

Καί ὁ Ἀριστοτέλης τὰ αὐτὰ σχεδὸν ἐπὶ τοῦ ἰδίου θέματος ὑποστηρίζει. Αἱ ἔγκυοι κατ' αὐτὸν πρέπει νὰ τυγχάνουν ἐκ μέρους ἡμῶν ἰδιαιτέρων φροντίδων καί περιποιήσεων, αὐταὶ δὲ αἱ ἴδιαι «πρέπει ὄχι ῥαθυμοῦσαι ἢ λαμβάνουσαι τὴν ἀρέσκουσαν εἰς αὐτὰς τροφήν νὰ περιποιῶνται τῶν σωμάτων των». ³ Ἄλλ' ἀντὶ τούτου ὀφείλουν αὗται «ἐγκαταλείπουσαι τὴν ἔμφυτον εἰς τὰς ἔγκυους τάσιν πρὸς ἀνάπαυσιν νὰ κάμνουν καθ' ἐκάστην πορείαν, μεταβαίνουσαι εἰς ἀφιερωμένους εἰς τὸν θεὸν τόπους» ὅποτε τὰ ἔμβρυα ἀπολαμβάνουν καθὼς φαίνεται καί τοῦ εὐγενοῦς θρησκευτικοῦ συναισθήματος, ὑπὸ τοῦ ὁποίου κατέχονται καί αἱ φέρουσαι αὐτὰ μητέρες, αἵτινες ὡς γῆ μεταβιβάζουσιν εἰς τὰ ὑπ' αὐτῶν τρεφόμενα ἔμβρυα ὅ,τι συστατικὸν παρέλαβον ἢ ἔχουν. ⁴ Διότι κατ' αὐτὸν τὸ ἔμβρυον ἀπομυζᾷ ἐκ τῆς μητρὸς ὄχι μόνον τὸ αἷμα, τὴν σωματικὴν φύσιν μὲ τὰς ἰδιότητας ἰδιοτροπίας, ἀδυναμίας αὐτῆς ἀλλὰ καί τὸν συναισθηματικὸν κόσμον ὄχι μόνον τοῦ πατρὸς ἀλλὰ καί τοῦ φυσικοῦ του, τοῦ μητρικοῦ περιβάλλοντος, ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἐμπροτίζεται μὲ ὅ,τι ἀγαθὸν ἢ κακὸν εἰς ὕλην ἢ αἶσθημα ἔχει ἢ λαμβάνει ἢ μητρικὴ γῆ, ἀπὸ τὴν ὁποῖαν ὡς δέντρον τὸ ἔμβρυον βλαστάνει.

81 Ἡ ἀγαμία πρέπει νὰ τιμωρῆται.

Ὁ Πλάτων θεωρῶν τὸν γάμον κατὰ Δωρικὴν ἀντίληψιν ὑποχρεωτικὸν πρὸς τὴν Πολιτείαν καθῆκον, συμπληρῶν τὰς ἐν τῇ Πολιτεία περὶ τούτου γνώμας του λέγει: ὅτι ὁ νέος ὅστις θά συνεμορφοῦτο πρὸς τὸν περὶ γάμου νόμον, δὲν θά ὑπέκειτο εἰς οὐδεμίαν τῶν προβλεπομένων εἰς τὴν περίπτωσιν ἀγαμίας ποινῶν, ἐνῶ ἐκεῖνος ὅστις εἶχε συμπληρώσει τὰ τριάκοντα πέντε ἔτη καί δὲν ἠθέλε νὰ ὑπακούσῃ εἰς τὸν νόμον τοῦτον, νυμφευόμενος, ἔπρεπε νὰ τιμωρῆται κατ' ἔτος μὲ ὠρισμένον χρηματικὸν πρόστιμον διὰ νὰ μὴ φαίνεται ὅτι κερδίζει ἀπὸ τὸν μονήρη βίον καί τὴν ἀνάπαυσιν, οὔτε καί νὰ ἀπολαμβάνῃ τῆς ἀ-

¹) Αὐτόθι 788 d.

²) » 789 e.

³) Ἀριστ. Πολιτ. VII Στ.

⁴) Αὐτόθι.

ποδιδομένης εις τούς πρεσβυτέρους ἐκ μέρους τῶν νεωτέρων ἐκτιμήσεως, ὡς συνίστα καὶ ὑπέβαλεν εἰς τούς νέους τῆς Πολιτείας του. Τὸ ἐπιβαλλόμενον πρόστιμον ἐδίδοτο ὡς ἀντίδοτον τῆς ἀναπαύσεως καὶ ἀμεριμνησίας, τὴν ὁποίαν συνεπάγεται ὁ ἄγαμος καὶ ἄνευ οἰκογενειακῶν ὑποχρεώσεων βίος.

Τὰ ἄκαρπα καὶ ἀνώφελη ταῦτα δένδρα, τὰ ἀποπνέοντα τὴν ἀνήθικον ὀσμὴν, τὰ δολοφονοῦντα ἠθικῶς καὶ πνευματικῶς τὴν κοινωνίαν, τὴν ὁποίαν ὁ Θεὸς προώρισεν ἀθάνατον, δὲν ἔπρεπε καὶ δὲν ἐδικαιοῦντο εἰς τὴν Πλατωνικὴν Πολιτείαν οὐδεμιᾶς τιμῆς, ἐφ' ὅσον οὗτοι κατεστρατήγουν τὸν βασικόν, τὸν μοναδικόν νόμον, ὅστις καθίστα τὴν ἀνθρωπότητα αἰώνιαν καὶ ἀθάνατον, ἱκανὴν νὰ ἐξελιχθῆ, δι' ὧν παιδαγωγικῶν καὶ μορφωτικῶν ἐκεῖνος μέσων ὑπεδείκνυεν, εἰς βαθμὸν τελειότητος. Πᾶς τις διεξερχόμενος τὴν Πολιτείαν καὶ τούς Νόμους διακρίνει μίαν ἀπεριόριστον προσπάθειαν, ἀσυγκράτητον ἐπιθυμίαν τοῦ φιλοσόφου νὰ καταστοῦν αἱ νομοθεσίαι τῶν διαφόρων κρατῶν ὅσον τὸ δυνατόν πλήρεις καὶ ἐπαρκεῖς εἰς τὸ κεφάλαιον τοῦ γάμου, τῆς γεννήσεως καὶ ἀνατροφῆς τέκνων.

Διότι διὰ τοῦ γάμου τῶν ὄντων ἄρχεται ἡ ζωὴ τῶν ἀτόμων, τῶν κατὰ φύσιν καὶ καθ' ὁμάδας ζώντων. Ὁ δὲ ἄνθρωπος «πρῶτον ὑπῆρξε ζῷον διάζυγον», ἔχον φυσικὴν κλίσιν πρὸς σύζευξιν, χάρις εἰς τούς νόμους τῆς διαίωναίσεως καὶ «κατόπιν ζῷον πολιτικόν» ἢ κοινωνικόν κατὰ τε τὸν Ἀριστοτέλην³ καὶ τὸν Πλάτωνα, ὡς ἐξάγεται ἐξ ὅσων οὗτος περὶ γάμου καὶ σχηματισμοῦ τῆς πρώτης κοινότητος λέγει.⁴

Διὰ τοῦτο ὁ τελευταῖος εἶναι ἀδυσώπητος κατὰ τῶν ἀγάμων, συνιστῶν τελείαν οἰκονομικὴν καὶ ἠθικὴν αὐτῶν ἐξουθένωσιν, θεωρῶν τούτους κοινωνικὸν βᾶρος, ἀνάξιον πάσης τιμῆς ἄξιον μόνον νὰ ζῆ εἰς τὸ κοινωνικόν καὶ πολιτικόν περιθώριον. Χαρακτηριστικώτατα μάλιστα συνεχίζων καὶ ἀναλύων τὰς σκέψεις του ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου λέγει: «ὅστις δὲν θέλει νὰ νυμφευθῆ πρέπει νὰ ὑπόκειται εἰς τὰς ἀναφερθείσας ποινάς, ἐπιπροσθέτως δὲ νὰ στερηθῆ πάσης ἐκ μέρους τῶν νεωτέρων τιμῆς καὶ οὐδεὶς ἐξ αὐτῶν νὰ ὑπακούῃ ἐκ νομικῆς ὑποχρεώσεως εἰς αὐτόν. Ἄν δὲ οὗτος ἐπιχειρῆ νὰ ἐπιβάλλῃ ποινὴν τινὰ εἰς τὸν ἀσεβοῦντα πρὸς αὐτόν νέον, πᾶς πολίτης ἔχει ὑποχρέωσιν νὰ ὑπερασπισθῆ καὶ βοηθήσῃ τὸν ὑπὸ τούτου ἀδικούμενον νέον, εἰς περίπτωσιν καθ' ἣν ὁ παρευρισκόμενος πολίτης δὲν ἤθελε παράσχει βοήθειαν εἰς τὸν νέον, αὐτὸς δέον ὑπὸ τοῦ νόμου νὰ χαρακτηρίζεται κακὸς καὶ δειλὸς συγχρόνως πολίτης».⁴

¹) Πλάτ. Νόμ. 721, 774 b.

²) Ἀριστ. Πολιτ. 487

³) Πλάτ. Πολιτ. 462, 463, 457.

⁴) » Νόμ. 774 b-c.

Ὡς βλέπομεν οἱ ἄγαμοι ἐτίθεντο εἰς τὸ περιθώριον ὑπὸ τοῦ ἀγάμου φιλοσόφου, ὄντος καὶ εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο προφανῶς ἐπηρεασμένου ἀπὸ τὴν Σπαρτιατικὴν νομοθεσίαν. Διότι «εἰς τὴν Σπάρτην, καθὼς φαίνεται, διεξήγοντο δίκαι περὶ ἀγαμίου ὄψιγαμίου καὶ κακογαμίου, εἰς τὰς ὁποίας ἐδικάζοντο οἱ μὴ νυμφευθέντες ὅτε καὶ ὅπως ὁ νόμος ὠριζεν.

Οὕτω εἰς τὴν Σπάρτην ὑπέβαλον εἰς τὴν δίκην τοῦ κακογαμίου «κυρίως» ἄλλους ὅσοι συνήπτον γάμους με πλουσίους πρόσωπα κακῶς σωματικῶς διαπεπλασμένα ἢ συγγενεῖς, ἵδιότι ἐξ αὐτῶν τὰ προερχόμενα τέκνα θὰ ἦσαν ἀσθενικὰ καὶ κακόσχημα, οὐδὲν τὸ ἀγαθὸν σωματικῶς καὶ πνευματικῶς ἔχοντα, ἀφ' οὗ βάσις τοῦ γάμου ἦτο ὁ πλοῦτος. Εἰς δὲ τὴν δίκην τοῦ ὄψιγαμίου ὑπέβαλον πάντας ἐκείνους, οἵτινες ἐνυμφεύοντο εἰς προκεχωρημένην ἡλικίαν, διότι οὗτοι δὲν ἐγέννων ἐν ἀκμῇ τῆς ἡλικίας· καὶ ἡ Σπαρτιακὴ ὑγιεινὴ ἔθετεν ὡς πρώτιστον ὄρον τοῦτο «διὰ νὰ εἶναι τὰ παιδιά, τὰ ὁποῖα ἐγεννῶντο με ἰσχυρὰ σώματα ἀφ' οὗ θὰ ἐγεννῶντο ἐκ γονέων με σώματα τελειοποιημένα», μὴ ἔχοντα ἀνάγκην περαιτέρω ἀναπτύξεως.

Ὁ Πλάτων συνιστῶν περιφρόνησιν ἐκ μέρους τῆς κοινῆς πρὸς τοὺς ἀγάμους καὶ ποιᾶν τινὰ στέρησιν πολιτικῆς διακρίσεως ἀπ' αὐτούς, ὡς ἐν ἀρχῇ τοῦ κεφαλαίου τούτου εἴπομεν, ἀντιγράφει καὶ μεταφέρει εἰς τὴν Πολιτείαν τοῦ Δωρικόν, Σπαρτιατικόν κυρίως νόμον. Διότι ἐκεῖ ὁ νομοθέτης «ἐπέβαλεν εἰς τοὺς ἀγάμους καὶ κάποιαν στέρησιν πολιτικῶν διακρίσεων. Κατὰ τὴν ἐορτὴν δηλαδὴ τῶν γυμνοπαιδιῶν οἱ ἄγαμοι ἠμποδίζοντο τοῦ δικαιώματος νὰ παρίστανται καὶ νὰ βλέπουν τὰ ἐν τῇ ἐορτῇ τελούμενα. Ἐν καιρῷ δὲ χειμῶνος οἱ ἄρχοντες τῆς Πολιτείας διέτασσαν αὐτοὺς γυμνοὶ νὰ κάμνουν κύκλους πέριξ τῆς ἀγορᾶς, οὗτοι δὲ περιερχόμενοι ἔψαλλον, πρὸς τοὺς ἄρχοντας ἀπευθυνόμενοι, καταλλήλως πεποιημένον ἄσμα ὅτι δικαίως ἔπασχον, διότι ἠπειθήσαν εἰς τοὺς νόμους. Εἶχον δὲ στερηθῆ τῆς τιμῆς καὶ τῆς ἰδιαιτέρας περιποιήσεως τὴν ὁποῖαν οἱ νέοι παρῆχον εἰς τοὺς πρεσβυτέρους. Διὰ τοῦτο καὶ κανεῖς δὲν κατηγόρησεν αὐτό, τὸ ὁποῖον ἐλέχθη πρὸς τὸν Δερκυλλίδαν μολονότι ἦτο εὐδοκιμήσας στρατηγός. Ὅτε δηλαδὴ οὗτος ἐπῆγεν εἰς τὴν ἐορτὴν τῶν γυμνοπαιδιῶν, κάποιος νέος δὲν ἠγέρθη ὡς ἐπεβάλετο παρὰ τοῖς Σπαρτιάταις, ἐκ τοῦ καθίσματός του, δικαιολογηθεὶς ὡς ἐξῆς: ² «Ἄλλὰ καὶ σὺ δὲν ἔχεις γεννήσει αὐτὸν ὅστις θὰ παραχωρήσῃ εἰς ἐμὲ τὸ κάθισμά του ὅταν καὶ ἐγὼ γίνω πρεσβύτερος· δὲν ἔχεις ἐπομένως γεννήσει τὸν μέλλοντα ὑπερσπιστὴν τῆς χώρας, τὴν ὁποῖαν διὰ τῆς ἀ-

¹) Πλουτ. Παλ Βίοι τόμ. II σελ. 232 Λειψία 1821.

²) Πλουτ. Λυκ. 15, Προβλ. Πλουτ. Ἠθικά 2277, Πλουτ. Λύσανδ. 30.

γαμίας σου δολοφονεῖς καὶ ἀδικεῖς, στερῶν ταύτην τῶν ἀπαιτήτων αὐτῆς ὑπερασπιστῶν.»

Ὁραιοτάτη ἡ ἀπάντησις τοῦ Σπαρτιάτου νέου, περικλείουσα ὀλόκληρον τὸ πνεῦμα τῆς Σπαρτιατικῆς Πολιτείας καὶ κοινωνίας, ἀλλὰ καὶ τὸν σκοπὸν τῆς ὑπάρξεως, τῆς συνεχίσεως, ὡς ἀπὸ ἀκένωτον πηγὴν τῆς ζωῆς, ἣτις διὰ τῆς ἀγωγῆς καὶ ἰδιαιτέρας παιδείας κατευθυνομένη, λαμβάνουσα δι' αὐτῆς εὐρύτερον, ἀνθρωπιστικὸν περιεχόμενον, θὰ ἠδύνατο νὰ καταστή, ὡς ζῶσα ὑπαρξις, ἐνέργεια πνευματικὴ, δύναμις καὶ βούλησις πρὸς τὸ ὀρθόν, τὸ καλὸν καὶ τὸ δίκαιον, πρὸς τὰ ὁποῖα πᾶσα ἀνακοπή, διάσπασις ἢ παύσις διὰ τῆς ἀγαμίας ἀπετέλει κατὰ τε τὸν Πλάτωνα καὶ τοὺς λοιποὺς φιλοσόφους πλὴν τῶν κυνικῶν, ἔγκλημα. Διότι οἱ τελευταῖοι οὗτοι ὑπεστήριζον τὸν θεσμόν τῆς ἀγαμίας διὰ τὴν αἵρεσίν των, προβάλλοντες τὴν δικαιολογίαν τῆς Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας διὰ τοὺς λειτουργοὺς αὐτῆς, ὅτι οὗτοι ὄφειλον νὰ ὑπηρετήσωσιν ἀπερίσπαστοι καὶ διὰ τοῦτο ἄγαμοι τὴν κοινωνίαν, τὴν ἀνθρωπότητα.

Θαυμασία ἀδικαιολόγητος ὁμως, δικαιολογία διότι γενικευομένη, ποῦ θὰ καταλήξῃ ἡ ἀνθρωπότης ; Θὰ ὑπῆρχεν αὕτη ὡς ὀργανωμένη ὁμάς, παλαιούσα καὶ ἀγωνιζομένη ὑπὲρ τοῦ δικαίου ;

82. Ἡ προῖξ καταργεῖται

Ἐλέχθη προηγουμένως ὅτι εἰς τὴν Πλατωνικὴν Πολιτείαν ὡς ἀρχή, ἀφεταιρία, λόγος τῆς ἐν τῷ κόσμῳ ὑπάρξεώς μας ἔπρεπε νὰ ἦτο ἡ ἀρετὴ καὶ ὄχι ἄλλο τι ταπεινωτικὸν ὑλιστικὸν στοιχεῖον. Οἱ ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας γεννώμενοι περιεῖχον ἐν σπέρματι τὴν ἀρετὴν καὶ ἠδύναντο ἀπὸ τὴν προγονικὴν εὐκλειαν παραδειγματιζόμενοι, ἔχοντες ὀραιότατα πρότυπα τὰ κατορθώματα τῶν πατέρων των, νὰ γίνωσι συνεχισταὶ τοῦ ἐγκαταλειφθέντος καὶ ζητοῦντος συνεχιστὰς ἐνδόξου ἔργου των. Ἄλλωστε ἔστω καὶ κατὰ τὴν ἀριστοκρατικὴν ἀντίληψιν : «δὲν ὑπάρχει καλύτερον βραβεῖον διὰ νὰ ἀφήσωμεν εἰς τὰ παιδιὰ μας ἀπ' αὐτὸ παρά νὰ ἔχουν προέλθει ἀπὸ ἐνδοξὸν καὶ ἐνάρετον πατέρα καὶ νὰ ἔχη νυμφευθῆ ἀπὸ ἐνδοξὸν οἰκογένειαν», ἡ ἀρχὴ εἰς τὴν ὁποῖαν ἔδωκε Δωρικὸν περιεχόμενον ὁ πνευματικὸς ἀριστοκράτης φιλόσοφος. Διότι διὰ τοῦτον, ἀκολουθοῦντα παλαιὰς ἐξιδανικευθείσας ἀρχὰς «δὲν ὑπῆρχε τίποτε περισσότερον γλυκὺ πρᾶγμα ἀπὸ τὴν ἐνάρετον γυναῖκα» ὡς ἔλεγεν ὁ ἀριστοκρατικὸς Θεόγνις, ἐνῶ ἐξ ἀντιθέτου δὲν ὑπῆρχε «ἄλλ.

1) Ἡρακλ. ἀπόσπ. 298.

λο χειρότερον πράγμα ἀπὸ γυναῖκα ἀνήθικον, ἣτις κατακαίει ἄνευ καίοντος δαυλοῦ ἄνδρα ἔστω καὶ γεννῆσιον, τὸν ὅποιον αὕτη ἔφερεν εἰς σκληρὸν γῆρας¹ λόγῳ τῆς συμπεριφορᾶς τῆς, τῶν τρομερῶν τῆς ἐλαττωμάτων, τὰ ὅποια εἶχε καλύψει ἢ προῖξ εἰς τὰ ὄμματα ἐκείνου, ὅστις εἶχε σκοπὸν καὶ ἔκαμε οἰκονομικὴν ἐπιχείρησιν τὸν γάμον.

Δὲ τοῦτο ἡ ἔλλειψις προικὸς κατὰ τὸν Πλάτωνα δὲν ἦτο δίκαιον καὶ λογικὸν νὰ ἀποτελέσῃ κώλυμα γάμου. Διότι οὕτω ἔστεροῦντο τῆς μητρότητος αἱ κατάλληλοι ἔνεκα τῆς ἀρετῆς τῶν νὰ γίνουσι μητέρες.

Προφανῶς τοῦτο ἔχων ὑπ' ὄψιν τοῦ ὁ Πλάτων προκειμένου περὶ προικὸς λέγει ὅτι αὕτη πρέπει νὰ καταργηθῆ καὶ ἐκεῖνος ὅστις οὔτε λαμβάνει προῖκα ὅταν νυμφεύεται οὔτε δίδει τῆσφι αὐτῆν ὅταν νυμφεύῃ τὰς θυγατέρας τοῦ αὐτοῦ δὲν ἔχει οὔτε νὰ χάσῃ οὔτε νὰ κερδίσῃ «διότι ἴσα ἀντὶ ἴσων ὑπάρχουν εἰς ἐκεῖνον, ὅστις οὔτε λαμβάνει ὅταν νυμφεύεται χρήματα ἀπὸ ἔλλειψιν αὐτῶν ἀλλ' οὔτε καὶ δίδει διὰ τὸν αὐτὸν λόγον, νυμφεύσιν τῆν θυγατέρα του».² Ἐπὶ πλέον εὐλόγως ἐκ μέρους τῶν γυναικῶν θὰ ἀνεπτύσσοιτο περιφρόνησις πρὸς τοὺς συζύγους τῶν ἐπὶ τῇ συναισθήσει ὅτι μόνον ἡ προῖξ καὶ ὄχι ἡ πρὸς αὐτὰς ἐκτίμησις ἦτο καὶ ἡ μοναδικὴ αἰτία τοῦ γάμου τῶν,³ ἡ θεμελίωσις τοῦ ὁποίου ἔπρεπε νὰ γίνῃ ἐπὶ τοῦ ἀκλονήτου καὶ ἀκρογωνιαίου λίθου τῆς πολιτικῆς σκοπιμότητος καὶ ὄχι τῆς αἰσχροῦ συναλλαγῆς, ὡς ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ συνέβαινε εἰς τὰς πλείστας τῶν Ἑλληνικῶν Πολιτειῶν, ἀπὸ τὰς ὁποίας ἔπρεπε διὰ νόμου νὰ φυγαδευθῆ τὸ ὑπόλειμμα τῆς βαρβάρου ἀντιτιμῆσεως τῆς ἀνθρωπίνης ἀξίας διὰ τῆς ὕλης, τῆς προικὸς.

Διὰ τὸν ἀνδρικὸν ἐγώϊσμόν ἡ προῖξ κατὰ τὸν Πλάτωνα ἦτο καὶ ταπεινωτικὴ καὶ ἀνελεύθερος. Διότι ἡ γυνὴ διὰ τῆς προικὸς ἐξηγόραζεν ἕνα ἰσόβιον εἴλωτα, ὅστις ἐζήτει καταφύγιον εἰς τὴν προῖκα, ἐπειδὴ ἦτο ἀνίκανος νὰ ζήσῃ διὰ τῆς προσωπικῆς του ἐργασίας, ζητῶν οὕτω νὰ σιτίζεται ἐξ αὐτῆς ἰσοβίως πωλῶν καὶ ἐλευθερίαν καὶ ὄντοτητα⁴ καὶ ἠθικὴν.

Ὡς βλέπομεν εἰς τοὺς Νόμους διασκεδάζων τὰς πρώτας αὐτοῦ κοινωνικὰς ἀντιλήψεις ζητεῖ νὰ διαρρυθμίσῃ σοσιαλιστικὸν κράτος ἀπὸ τὸ ὅποιον ἀποκόπτει ὅτι καθίστα τοῦτο ἀναχρονιστικὸν καὶ φεουδαλικὸν ὄργανισμόν, τοῦ ὁποίου οἱ θεσμοὶ θὰ ἀντέδρων εἰς τὴν κανονικὴν ἐξύψωσιν τῆς ὀργανωμένης κοινότητος. Ἐντεῦθεν ἐξηγεῖται ἡ κατάργησις τῆς προικὸς καὶ μετὰ τὴν σιωπηρὰν ἀποκρήρυξιν τῶν παλαιῶν ἀρχῶν εἰς τὸ βᾶθος

1) Ἡσίοδ. Ἔργ. Ἡμ. 703-705.

2) Πλάτ. Νόμ. 774 c.

3) Αὐτόθι 774 d.

4) » » e.

ὅμως τῶν ὁποίων ὑπῆρχε καὶ διεσώζετο ἡ Λωρική ἀρχή: τὰ πάντα διὰ τὸ Κράτος καὶ εἰς τὸ Κράτος.

Διὰ τοῦτο πάντοτε δὲν ἔπαυε νὰ ζητῆ τὰ μὲν οἰκονομικά ζητήματα νὰ διαρρυθμίσῃ ὡς ἐκεῖναι καὶ νὰ θέσῃ ταῦτα εἰς ἄμεσον κρατικὸν ἔλεγχον, τὰ δὲ σχετιζόμενα μὲ τὴν προσωπικότητα τοῦ ἀτόμου καὶ μὲ τὴν συμμετοχὴν του εἰς τὴν διοίκησιν τῶν κοινῶν ἐξηκολούθει νὰ φρονῆ διὰ τὸ ἔπρεπε νὰ ἐξαρτῶνται ἀπὸ τὴν ἀξίαν τῆς προσωπικότητος, ἧτις θὰ ἔπαυε νὰ ἀνήκῃ εἰς τὴν ἀνέστιον καὶ ἀνώνυμον προτέραν κομμουνιστικὴν κοινωνίαν. Διότι θὰ ἐνετάσσετο εἰς μίαν κατὰ τὸ Σπαρτιατικὸν ἔστω ὑπόδειγμα χαλαρὰν οἰκογένειαν, ἧτις θὰ ἀνελάμβανε τὴν πρώτην περίθαλψιν καὶ συντήρησιν τοῦ παιδός, τὴν πρώτην ἀγωγὴν καὶ μόρφωσιν αὐτοῦ, ἧτις θὰ ἔδιδεν εἰς αὐτὸ ἓν ὄνομα καὶ ἐπίθετον μὲ οἰκογενειακὰς ἐνδόξους παραδόσεις καὶ ἰδιαίτερα οἰκογενειακὰ ἰδεώδη ἐνῶ παραλλήλως θὰ ἐνέβαλεν εἰς αὐτὸ τὴν ἀγάπην πρὸς τὴν μεγαλυτέραν οἰκογένειαν τὴν πατρίδα, εἰς τὴν ὁποίαν καὶ θὰ παρεδίδοτο διὰ τὴν περαιτέρω του μόρφωσιν καὶ χρησιμοποίησιν.

Ὁ Πλάτων προβαίνει εἰς τὴν κατάργησιν τῆς προικὸς καταργεῖ καὶ κάθε περιττὸν γυναικεῖον στολισμὸν, φρονῶν διὰ τὴν ἡ δαπανηρότητος, εἰς τὴν ὁποίαν ὑπεβάλλοντο οἱ σύζυγοι διὰ τὴν ἀγορὰν πολυτελῶν γυναικείων ἐνδυμασιῶν, ἐπέβαλε καὶ τὴν ὑπαρξίν τοῦ ἐθίμου τῆς προικὸς, ἧτις δὲν θὰ εἶχε λόγον ὑπάρξεως ὅταν τὰ βάρη τῆς οἰκογενείας θὰ ἀπηλλάσσοντο ἀπὸ τὸν οἰκονομικὸν φόρτον τῆς φυγαδευθείσης γυναικείας πολυτελείας.

Διὰ τῆς καταργήσεως τῆς προικὸς ζητεῖ νὰ ἀπελευθερώσῃ τὸν ἄνδρα ἀπὸ τὴν γυναικοκρατίαν, ὅστις ψιλῶ τῷ ὀνόματι ἦρχε καὶ ἐκυβέρνηεν ἐν τῇ Πολιτείᾳ καὶ κοινωνίᾳ ἐν ᾧ εἰς τὴν πραγματικότητά ἦτο εἴλωτος τοῦ γυναικείου ἀκορέστου πάθους τῆς ματαιοδοξίας καὶ ἐπιδειξεως, τὴν δὲ γυναῖκα νὰ ἀπαλλάξῃ ἀπὸ μίαν λίαν βλαβερὰν διὰ τὴν ἀνθρωπότητα στείρότητα, ἀπὸ ὑποχρεωτικὴν ἀποχὴν εἰς τὸ ἔργον τῆς διαιωνίσεως καὶ μεταβιάσεως τῶν ἀρετῶν τοῦ ἀνθρωπίνου εἴδους ἐλλείψει ὕλικῶν μέσων καὶ καταστήσῃ αὐτὴν μέτοχον καὶ συνεργάτην τῆς κοινωνικῆς προσόδου.

Διὰ τοῦτο καὶ εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ἐμιμήθη τὴν Σπαρτιατικὴν νομοθεσίαν, ἡ ὁποία ἐπειδὴ δὲν ἤθελε «μερικὰ ἔνεκα τῆς πενίας τῶν νὰ μείνουν ἄγαμοι ἀλλ' οὔτε καὶ ἐξ αἰτίας μόνον τοῦ πλοῦτος τῶν νὰ προσέχωνται, ἀλλ' ἕκαστος, εἰς τὰ προσόντα μόνον τῆς κόρης ἀποβλέπων, νὰ κἀνῃ τὴν ἐκλογὴν τῆς συζύγου του ἐπὶ τῇ βάσει μόνον τῆς ἀρετῆς αὐτῆς, διὰ τὸν λόγον ἀκριβῶς τοῦτον ἐξέβαλεν ἀπὸ τὴν πόλιν τὸν γυναικεῖον στολισμόν.»¹ Διότι ἐκεῖ ὅπου ὁ ἀνὴρ ἐργάζεται διὰ νὰ ἱκανο-

¹) Πλουτ. Ἠθικ. 140 b 10.

ποιῆ τὴν ἀσύστολον γυναικίαν σπατάλην, θεραπευομένην μόνον διὰ τοῦ πλούτου, ἐκεῖ ὅπου ἡ γυναικία ἀξία καὶ προσιωπηκότης προσμετροῦνται μόνον μὲ τὸ ποσὸν τῆς προικῆς, ἐκεῖ ὅλοι δουλεύουν εἰς τὸν πλοῦτον. Ἡ κοινωνία αὕτη τείνει εἰς ἐκφυλισμὸν καὶ τελείαν ἀπαθλίωσιν. Διότι ἐκεῖ παύουν οἱ ἐξ ἐπιλογῆς γάμοι, ἀπρακτοῦν ἢ παραμερίζονται αἱ ἀρεταὶ σωματικαὶ καὶ πνευματικαί. Ἐκεῖ συνδέεται τὸ τυχὸν ὑγιές μὲ χίλια νοσηρὰ πνευματικὰ καὶ σωματικὰ στοιχεῖα τὸ δὲ ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει τέκνον εἶναι ἀπὸ σωματικῆς καὶ πνευματικῆς ἀπόψεως, λόγῳ κληρονομικότητος, θνησιγενές, μὴ δυναμένης τῆς ἀγωγῆς καὶ τῆς παιδείας νὰ περιμένουν τίποτε τὸ σοβαρὸν ἐκ τοιοῦτου σωματικοῦ καὶ πνευματικοῦ ῥάκους.

Διὰ τὸν λόγον λοιπὸν τῆς καρποφορήσεως εὐγενῶν, ἐκ πολιτιστικῶν ἀρχῶν ἔπρεπε νὰ δημιουργηθῆ ἕδαφος κατάλληλον, εἰς τὸ ὁποῖον θὰ ὑπῆρχεν ἡ ἐνδογενῆς ἀφ' ἐνὸς προδιὰθεσις, ἡ δύναμις πρὸς διατροφήν καὶ ἀνάπτυξιν, ἡ ἔμφυτος σωματικὴ καὶ πνευματικὴ ἰκανότης, ἥτις θὰ ἐδέχετο, θὰ κατενόει θὰ υἱοθέτει ὅ,τι καλὸν καὶ ὠραῖον, ὅ,τι ἀγαθὸν καὶ εὐγενές ὅ,τι ἄρτιον καὶ τέλειον κατῶρθωσεν ἡ ἀνθρωπότης νὰ συλλάβῃ διὰ μέσου τῶν αἰῶνων.

Καὶ εἰς τὴν σύλληψιν τούτου ἢ μᾶλλον εἰς τὴν δημιουργίαν τοῦ καταλλήλου ἕδαφους πρὸς σύλληψιν τῶν ἀνωτέρω ἀρχῶν μόνον τὸ χρήμα, ἡ προίξ δὲν συμμετέχει, δὲν συντελεῖ, δὲν δημιουργεῖ τὰς καταλλήλους προϋποθέσεις πρὸς πνευματικὴν ἠθικὴν ἐξέλιξιν τοῦ ἀνθρώπου, διὰ τοῦτο καὶ πρέπει κατὰ τὸν Πλάτωνα νὰ καταργηθῆ, ¹ μολονότι κατὰ τοὺς ὑστερωτέρους χρόνους καὶ εἰς Κρήτην καὶ εἰς Σπάρτην ὁ θεσμὸς τῆς προικῆς ὑπῆρχεν ¹ Διότι ἐκεῖνος ἐν τῇ ἐμμόνῳ ἰδέα του νὰ μεταβάλλῃ τὰ πάντα τὴν κοινωνίαν, τὴν Πολιτείαν, τὴν οἰκογένειαν εἰς παιδαγωγοῦντα στοιχεῖα, εἰς παιδαγωγοῦντα μέσα, ἐν τῇ προσπάθειά του τὰ πάντα νὰ καθοδηγήσῃ καὶ νὰ κατευθύνῃ πρὸς ἓνα σκοπὸν διὰ νὰ δημιουργήσῃ ἀνθρωπίνους ὀργανισμοὺς παρέχοντας ὅλα τὰ μέσα πρὸς πνευματικὴν καὶ ἠθικὴν τελειοποίησιν μέχρι σημείου πλήρους κατανοήσεως καὶ ὑπαγωγῆς αὐτῶν εἰς τὸν νόμον τῆς δικαιοσύνης, ἐζήτει νὰ ἐκμηδενίσῃ κάθε ἐμπόδιον, τὸ ὁποῖον παρημπόδιζε τὸν γενικὸν τοῦτον σκοπὸν.

Ἐγγειος ἰδιοκτησία, οἰκογένεια, γάμος, ἡλικία, ἐπιλογή ὄροι ὑφ' οὓς ἔπρεπε νὰ γίνῃ ἡ σύλληψις, ἐπίδρασις κατ' αὐτὴν τοῦ περιβάλλοντος, ζωὴ τῆς ἐγκύου γυναικῆς, ἡ πρὸς γάμον ὑποχρέωσις πάντων τῶν ὑγιῶν ἔστω καὶ ἐκ τῆς τάξεως μόνον τῶν φυλάκων, καὶ ἡ κατάργησις τῆς προικῆς εἶναι μέσα καθαρῶς παιδαγωγικά, ὑπαγόμενα εἰς τὸ τμήμα τῆς σημερινῆς παιδαγωγ-

¹) Στράβ. Γεωγρ. Α. Σ. 482, Πλάτ. Λακεδ. ἀποφθ. ΧΙ. Λειψία 1829'

γικής τοῦ λαοῦ ἢ κοινωνικῆς ὑγιεινῆς ἤτις, εἰς τὰς γενικάς τῆς γραμμᾶς, θὰ ἔπρεπε νὰ καταλάβῃ κεφαλαιώδη θέσιν εἰς τὸ μορφωτικὸν πρόγραμμα ἡμῶν, ἐὰν θέλωμεν φυλὴν, ἀνθρωπότη-
 τα ἐντὸς ἔστω τοῦ Ἑλληνικοῦ κύκλου κατὰ τὸ δυνατόν τελείαν. Διότι θὰ ἦτο ἰδεώδες ἂν αἱ ἀντιλήψεις τῆς ἀγωγῆς καθίσταν-
 το διεθνῶς κτῆμα καὶ ἐπεβάλλοντο ὑπὸ τὴν μορφήν ἐνιαίου καὶ
 κοινοῦ προγράμματος διὰ τινος διεθνῶς λειτουργοῦντος Συμ-
 βουλίου Ἐκπαιδεύσεως τῶν Ἐθνῶν, εἰς ὅλας τὰς κυβερνήσεις
 αἱ ὁποῖαι ὀφείλουσαν νὰ δημιουργοῦν ἀπὸ τοῦδε ὅλα τὰ δεδομέ-
 να καὶ τὰς προϋποθέσεις διὰ μίαν μελλοντικὴν ἀδελφικὴν συν-
 εργασίαν, παρέχουσαι ἀπὸ τοῦδε παιδείαν διὰ μίαν ἐνιαίαν
 ἀνθρωπότητα, ὁποῖαν ἤθελε τὸ μέγα πνεῦμα τοῦ Πλάτωνος
 ὁποῖαν ἐν τῷ προσώπῳ τῆς κλασσικῆς Ἑλλάδος, τῆς Ἑλληνι-
 κῆς φυλῆς ἔστω μὲ τὰς πολλάς τῆς κακίας κατώρθωσε νὰ ἐμ-
 φανίσῃ εἰς πνεῦμα καὶ σῶμα ἢ ἀνθρωπότης, εἰς ἐκδήλωσιν, ὡς
 αἱ κλασσικαὶ Ἀθηναί, τῆς ἰδέας τοῦ καλοῦ.

83. Ἡ νέα μορφή καὶ φύσις τῆς θρησκείας.

Ὁ φιλόσοφος θεωρῶν τὴν θρησκείαν ὡς ἀνθρώπινον, κοι-
 νωνικὸν κατασκεύασμα, ὑποκείμενον εἰς τὸν νόμον τῆς ἐξελίξεως
 ζητεῖ διὰ σειρᾶς μέτρων νὰ συγχρονίσῃ αὐτὴν πρὸς τὸ σύγχρο-
 νον δημοκρατικὸν καὶ φιλοσοφικὸν πνεῦμα, τὸ ὁποῖον ὡς θεία
 φωνὴ ἢ δαιμόνιον ὠθεῖ τὴν ἀνθρωπότητα εἰς πνευματικὴν καὶ
 ἠθικὴν τελειότητα, εἰς κάθαρσιν, εἰς τὴν ὁποῖαν πρέπει, κατὰ
 τὸ νεώτερον πνεῦμα, νὰ ἀποβλέπῃ ἡ θρησκεία, ὡς ἐν ἀπὸ τὰ
 κυριώτερα ἠθοπλαστικά καὶ παιδαγωγικὰ μέσα. Ἔχει ἄλλωστε
 εἰς χεῖράς τῆς τὸ μέγιστον καὶ ἀκαταμάχητον ὄπλον, τὴν
 πίστιν.

Ἡ τοιαύτη, θρησκευτικὴ ἀντιγνώμια εἶναι εὐεξήγητος.
 Οἱ Ἕλληνες τοῦ πέμπτου καὶ τετάρτου π. Χ. αἰῶνος εἶναι ἤδη
 φιλόανθρωποι, φιλεὺσπλαχνοί, Ὁ φόβος πρὸς τὸ θεῖον εἶναι τώ-
 ρα κτῆμα μόνον τῶν ἀνατολικῶν λαῶν. Οἱ Ἕλληνες ἤδη ἀ-
 γαποῦν, ἢ μᾶλλον πιστεύουσι ὅτι πρέπει νὰ ἀγαποῦν ἀλλή-
 λους ἀπὸ πνεῦμα ἀμοιβαιότητος καὶ ἀλληλεγγύης, ἀρχαὶ αἱ
 ὁποῖαι ἐξυπηρετοῦν τὸ «εὖ ζῆν», τὸ ὁποῖον ἐφείλεται εἰς τὸ
 «εὖ πράττειν».

Οἱ ἱερεῖς ἤδη, ὡς ὁ Ὀμηρικὸς Χρῦσης, δὲν καταρῶνται.
 Εὐχονται. Διότι «διὰ τοῦτο ἔγιναν ἱερεῖς». Οἱ πιστοὶ «εὐφη-
 μοῦν» δεόμενοι εἰς τὸ θεῖον, ζητοῦντες κατὰ τοὺς Πυθαγο-
 ρίους «ἴσια» ἢ «ἀγαθὰ» κατὰ τὸν Σωκράτην.

Ἡ σύνδεσις τῶν ἀντικειμένων τῆς θρησκείας μετὰ τῶν
 ὠραίων τεχνῶν καθιστᾷ αὐτὴν ἀπ' ἀρχῆς μέσον πνευματι-
 κῆς καὶ ἠθικῆς τελειοποιήσεως, ἢ ὁποῖα ἀπέκλειε κατὰ τοὺς
 αἰῶνας τῶν φώτων πᾶσαν ἠθικὴν καὶ πνευματικὴν ἀκαλαίσθη-

σίαν, ὡς ἀσυμβίβαστον πρὸς τὸ τέλειον αἰσθητὸν κάλλος, τὸ ὁποῖον ὡς «πρέπον» παρουσίαζε τὰ δημιουργήματα, ὅποια ἦσαν, ὠραῖα καὶ ἐπομένως ὠφέλιμα¹

Παρ' Ὀμήρῳ θεοὶ καὶ ἄνθρωποι ὑπέκειντο εἰς τὴν εἰμαρμένην ἢ τὴν Πυθαγόρειον Ἀνάγκαν, ἢ ὅποια ἤδη ὡς λογικὴ ἐκδήλωσις τῆς ζωῆς, ἀπορρέουσα ἀπὸ τὴν «Παμμήτειρα γαῖαν» ὡς φυσικὴ δύναμις, παρεστάθη ὑπὸ τῆς φιλοσοφίας ὡς Νόμος, Δίκη, ἢ ὅποια εἶχε τὴν δύναμιν τῆς ἐκ τοῦ χάους διαμορφώσεως τοῦ κόσμου.

Καταργεῖται οὕτω ἡ παράδοσις περὶ δημιουργίας ἐν ᾧ παραλλήλως οἱ θεοὶ λυμβάνουν ἀπλᾶς φυσικὰς ιδιότητες καὶ οἱ δαίμονες ἀπὸ ἥρωες μεταβάλλονται, κατὰ τὰς περὶ Δυΐσμοῦ ἀντιλήψεις, εἰς φύλακας, ἢ εἰς προστάτας δαιμόνιον, προτρέπον εἰς τὸ καλὸν καὶ ἀποτρέπον ἀπὸ τὸ κακὸν τὸν ἄνθρωπον. Οἱ θεοὶ ἐπομένως καὶ μετ' αὐτῶν ἡ παλαιὰ θρησκεία ὑφίσταντο κρίσιν δεχόμενοι θανατηφόρα πλήγματα ἀπὸ τὴν φιλοσοφίαν καὶ τὴν τραγικὴν ποίησιν ἰδίως.

Ἡ παράδοσις χωρὶς νὰ καταργηθῆται ἐμφανῶς ἐν τῇ ἀναπτύξει τῆς ἀναιρείται. Οὕτω ὁ μὲν Πλάτων ὁμιλῶν περὶ δημιουργίας λέγει : «Ὠκεανὸν τε καὶ Θεῶν γένεσιν καὶ μητέρα Τηθύην», «πάντα εἴρηκεν (Ὀμηροσ; ἔκγονα κινήσεώς τε καὶ ῥοῆς.» Ὅτι «ὁ κόσμος γεννᾶται ἐκ φορᾶς καὶ τριβῆς, αἱ ὅποια εἶναι κινήσεις κλπ» προσθέτων ὅτι «...Εἰ σταίη... ἢ κινήσεις τὰ πάντα θὰ κατεστρέφοντο καὶ θὰ ἐγένοντο ἄνω κάτω»,² ἀφαιρῶν τὴν δύναμιν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ καὶ καταργῶν αὐτοῦ ἀποδίδει εἰς τὴν κίνησιν τὴν ζωὴν. Ὁ δὲ Εὐριπίδης λέγων τὸ φιλοσοφικὸν «Εἰ Θεοὶ δρῶσί τι αἰσχρὸν οὐκ εἰσὶ θεοί» καταργεῖ τὴν παλαιὰν ἠθικὴν καὶ μετ' αὐτῆς τὸ πολυθεϊσμόν. Κηρύτων δὲ ἀπὸ σκηνηῆς τὸ περίφημον «τίς οἶδε εἰ τὸ ζῆν ἔστι θανεῖν καὶ τὸ κατθανεῖν ζῆν» ὑποστηρίζει τὴν ἀθανασία τῆς ψυχῆς, παραδεχόμενος μετὰ τῆς φιλοσοφίας ἀπόλυτον πνευματικὴν ἐπιβίωσιν τῆς ὁποίας τὸ χαρακτηριστικὸν ἦτο τὸ δίκαιον.

Εἰς ἐποχὴν ἐπομένως κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ ἀθανασία τῆς ψυχῆς ἐπιστεύετο σοβαρῶς, καθ' ἣν φιλοσοφία ἀπεδείκνυεν ὅτι τὸ τέλειον κατῶκει εἰς τὸν οὐρανόν, τὴν πραγματικὴν πατρίδα τῶν ψυχῶν, ὅπου ὑπῆρχον οἱ αἰώνιοι νόμοι, αἱ πρότυποι ἰδέαι τοῦ ἀληθοῦς καὶ δικαίου, αἱ ὅποια καίτοι ἐξευγμέναι εἰς τὸ ἄρμα τῶν παθῶν, ὅμως ὀδηγούμεναι ὑπὸ τοῦ λογιστικοῦ τοῦ Νοῦ, μετεωροποροῦν καὶ φθάνουν εἰς τὴν πηγὴν τοῦ ἀγαθοῦ, εἰς τὸν Θεόν, πῶς ἦτο δυνατὸν ὁ Πλάτων νὰ παραδεχθῆ

¹) Πλάτ. Ἰππίας Μείζων 263 d-294 b.

²) » Ἐθεαίτητ. 153 b - 155 d.

Θεὸν μὴ τέλειον καὶ μετὰ θάνατον ζωὴν οἰκτρὰν ὡς παρουσιάζει αὐτὴν ἡ Νέκνια;

Ὅταν οἱ Δελφοὶ καὶ ἡ Ἐλευσίς ἔδιδον εἰς τὸν μεμυημένον Πλάτωνα τὸ κοσμοπολιτικὸν καὶ μονοθεϊστικὸν τῶν πνεύμα, τοῦ ὁποίου πολλὰ πτυχὰ εὗρισκοντο εἰς τὰ Ὀρφικὰ καὶ Κυβελικὰ μυστήρια, εἰς τὰ ὁποῖα ἐδίδετο ἡ εἰκὼν τῆς τελείας ἠθικῆς καὶ πνευματικῆς ὑπερκοσμίου ἁρμονίας, ἐπὶ κεφαλῆς τῆς ὁποίας ἐτίθετο ὁ Ὀρθὸς λόγος, πῶς ἦτο δυνατόν ὁ Πλάτων νὰ μὴ πολεμήσῃ πᾶσαν ἀντίθετον παλαιὰν θρησκευτικὴν ἀντίληψιν;

Εἰς ἐποχὴν κατὰ τὴν ὁποῖαν μετετρέπησαν καὶ αὐτοὶ οἱ Θρακικοὶ μῦθοι περὶ Ζαγρέως Διονύσου, οἱ πλήρεις γενετησιακῆς ἀκρατείας εἰς τὴν ἠθικωτέραν λατρείαν, ἡ ὁποία καθίστα τὸν ἄνθρωπον κληρονομικῶς ἔνοχον, κατὰ χριστιανικὸν τρόπον, τοῦ προπατορικοῦ ἁμαρτήματος, τῆς κατασπαράξεως τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, τοῦ Διονύσου ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων, πρὸς σωτηρίαν τῶν ὁποίων ἐστάλη οὗτος, εἰς ἐποχὴν καθ' ἣν ἡ ἀξίωσις ὄλων ἦτο, ὁ κόσμος νὰ διάγῃ «βίον Ὀρφικόν» διὰ νὰ ἀπελευθερώσῃ «τὸν ἐντὸς τοῦ θείου σπινθηρα» τοῦ Διονύσου πῶς ἦτο δυνατόν ὁ Πλάτων νὰ δεχθῆ νὰ διδάσκωνται οἱ «φύλακες τῆς Πολιτείας» τοῦ ὄσας οἰκτρότητος περὶ Θεῶν καὶ ἠρώων καὶ περὶ τῆς μεταθανάτιου ζωῆς ἀναφέρουσιν οἱ ποιηταί; Ὁ Πλάτων μάρτυς τῶν μετὰ τὸν Πελοποννησιακὸν Πόλεμον δεινῶν, τῆς φρικώδους Ἑλληνικῆς τραγωδίας ἀποδίδων καὶ λίαν εὐλόγως αὐτὴν εἰς τὴν ἀπαισίαν Ἑλληνικὴν ἐχθρότητα, χάρις εἰς τὴν ὁποῖαν ἐξεμηδενίσθη τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος ὡς κρατικὴ καὶ φυλετικὴ ὀργάνωσις, κηρύττει ἄλλοτε τὴν φιλίαν καὶ ἀγάπην τῶν πολιτῶν, ἄλλοτε τὴν δικαιοσύνην ὡς ἀπαραίτητα στοιχεῖα τῆς πολιτικῆς εὐνομίας, ἐκ τῶν ὁποίων ἀπορρέει ἡ κοινωνικὴ εὐδαιμονία.

Πρὸς κατοχύρωσιν τῶν ἀρχῶν τούτων καὶ πρὸς παραμονὴν τῶν ἀνθρώπων εἰς αὐτὰς συνίστα τὴν σύνταξιν νέας, ἐξελιγμένης θρησκευτικῆς Βίβλου, ἡ ὁποία χωρὶς νὰ ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὴν παράδοσιν καὶ ὑπὸ μορφήν μύθων ἢ θρησκευτικῶν ἐπιταγῶν, θὰ ἐκηρύττετο ὡς πρῶτον ἄρθρον συμβόλου πίστεως ἢ πρὸς ἀλλήλους ἀγάπη καὶ ἡ ἀποβολὴ τοῦ «ῥαδίως ἀπεχθάνεσθαι ἀλλήλους», ἡ συνήθης καὶ ἡ κατ' ἀντιγραφὴν τοῦ Ὀμηρικοῦ θείου ἐχθρότητος, ἀντὶ τῆς ἀπαραιτήτου ἀγάπης, ἡ ὁποία ἔπρεπε νὰ προβάλλεται πρὸς μίμησιν εἰς τοὺς πιστοὺς.

Ἡ θρησκευτικὴ αὕτη Βίβλος ἔπρεπε δι' ὄλων τῆς τῶν ἐπαγωγικῶν μέσων νὰ κηρύττῃ κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸν Ὀμηρον καὶ Ἡσίοδον ὅτι οὐδεὶς πώποτε πολίτης ἕτερος ἐτέρῳ ἀπήχθε-

1) Πλάτ. Πολιτ. 380 α καὶ ἐξῆς.

το οὐδ' ἔστιν ὄσιον τοῦτο. Τοιαῦτα λεκτέα μᾶλλον πρὸς τὰ παιδιὰ εὐθὺς καὶ γέρουσι καὶ γραυσὶ καὶ πρεσβυτέρους γιγνομένοις καὶ τοὺς ποιητὰς ἐγγὺς τούτων λογοποιεῖν». ¹

Ἡ θεωρία αὕτη ἔπρεπε νὰ ἐπικρατήσῃ. Ὅτῳ οἱ ποιηταὶ ὡς ἀμεσώτεροι διδάσκαλοι καὶ κυριώτεροι θρησκευτικοὶ ἐρμηνευταί, ἔπρεπε διὰ τῶν ἐπαγωγῶν πρὸς τὴν ἀρετὴν ἔργων τῶν νὰ ἐπιληφθῶσι μετὰ τῶν ἄλλων καλλιτεχνῶν καὶ ῥητόρων τῆς ἀμέσου κοινωνικῆς διαπλάσεως. Ἡ δὲ Πολιτεία ἔπρεπε νὰ μεταβληθῇ εἰς πεδῖον ἀσκήσεως καὶ σχολεῖον ἀρετῆς. Ὡς δεύτερον δὲ ἄρθρον τοῦ ὡς ἄνω συμβόλου πίστεως ἔπρεπε νὰ εἶναι ἡ δικαιοσύνη. Πρὸς ἕξαρσιν δὲ τῶν ἐκ τῆς δικαιοσύνης ἀγαθῶν ἔπρεπε νὰ μὴ ὑπάρχῃ ἐκ τῆν Ἱερὰν Βίβλον οὐδεμία κακὴ σκέψις ἢ πράξις ὡς δῆθεν ὑπὸ τῶν θεῶν ἐπιδοκιμαζομένη ἢ γενομένη ὡς συμβαίνει εἰς τὰ Ὀμηρικὰ ἔτη. Διὰ τοῦτο «ὁ τὸ πρῶτον καὶ μέγιστον ψεύδος εἰπὼν οὐ καλῶς ἐψεύσατο ὡς Οὐρανός τε εἰργάσατο ἄφῃσι δρᾶσαι αὐτόν Ἡσίοδος». ² Διότι ὁ ποιητὴς πρέπει νὰ μάθῃ «νὰ ψεύδεται καλῶς», νὰ δημιουργῇ δηλαδὴ μύθους μὲ ὠραίας καὶ ἠθικὰς ὑποθέσεις διὰ νὰ ἠθικοποιῇ, καθ' ὅσον ἄλλως γίνεται πηγὴ καὶ ἀφετηρία πάσης ἀνομίας. Ἐπειδὴ δὲ τὰ ὑποβαλλόμενα πρότυπα μετὰ τοῦ περιβάλλοντος εἶναι οἱ κυριώτεροι παράγοντες τῆς διαπλάσεως τοῦ χαρακτῆρος διὰ τοῦτο οἱ μέλλοντες νὰ διευθύνουν τὴν Πολιτείαν πρέπει νὰ μιμῶνται: «τὰ τούτοις προσήκοντα εὐθὺς ἐκ παίδων ἀνδρείους, σώφρονας, ὀσίους.. τὰ δ' ἀνελεύθερα μὴ ποιεῖν. ἵνα μὴ ἐκ μιμήσεώς του ἀπολαύσωσι». ³

Πρὸς ἐπικράτησιν δὲ πλήρους ἀδελφικῆς ἀγάπης καὶ δικαιοσύνης πρέπει ὁ νέος θρησκευτικὸς κώδιξ χωρὶς νὰ ἀφίσταται τῆς παραδόσεως, υἱοθετῶν τὸν παλαιὸν Ὀρφικὸν μῦθον περὶ δημιουργίας, διὰ νὰ ἐμπνεύσῃ τὴν ἀγάπην καὶ δικαιοσύνην καὶ τὴν ἐξ αὐτῶν ἀπορρέουσάν αἰδῶ «ἄνευ τῆς ὁποίας δὲν εἶναι δυνατὴ ἡ πολιτειακὴ εὐδαιμονία», ⁴ πρέπει αἱ ἀρχαὶ τῆς ἀρετῆς νὰ πλαισιοῦν τὸν κώδικα τοῦτον διὰ νὰ κυριαρχήσουν εἰς τὴν ἀνθρωπίνην κοινότητα ὅλαι αἱ ἀρεταὶ καὶ ὅλοι νὰ μετέχωσι τῆς δικαιοσύνης.

¹) Πλάτ. Πολιτ. 380 b-c.

²) Πλάτ. Πολιτ. 381 B. XIX. Ἡσίοδ. Ἔργ. Ἡμ. 138 176; 190-210.

³) » » 380.

⁴) Πλάτ. Πρωταγ. 430 καὶ ἐξῆς.

ΒΙΒΛΙΟΝ Δ΄

ΠΟΡΕΙΑ ΚΑΙ ΠΝΕΥΜΑ ΠΛΑΤΩΝΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ

Προτιθέμενοι νὰ ἐκθέσωμεν τὰς παιδαγωγικὰς ἀρχὰς τοῦ Πλάτωνος ὡς μέσον διὰ τοῦ ὁποίου ἐπιτυγχάνεται ἡ οἰκοδόμησις καὶ ἡ τελειοποίησις τῆς Πολιτείας του, εἰς τὴν ὁποίαν ἡ ἀναφερθεῖσα ἰσοτιμία τοῦ ἀνδρὸς καὶ τῆς γυναικὸς καὶ ἡ προερχομένη ἐκ τῆς ἀρχῆς αὐτῆς κοινὴ καὶ ὁμοιόμορφος ἀγωγή, θὰ δημιουργήσουν τὴν κοινωνικὴν εὐδαιμονίαν ὡς ἀποτέλεσμα τῆς πνευματικῆς καὶ ἠθικῆς τελειώσεως τῶν ἀτόμων, ἅς μᾶς ἐπιτραπῆ νὰ δώσωμεν εἰσαγωγικῶς ἀπλὴν σκιαγράφησιν τῆς πορείας τῆς Πλατωνικῆς ἀγωγῆς.

α) Ἐπειδὴ ἡ πρώτη ἀγωγή ἔπρεπε νὰ ἐμφυτεύσῃ εἰς τὴν ψυχὴν τῶν μικρῶν ἀπεριόριστον χαρὰν καὶ αἰσιοδοξίαν πρὸς τὴν ζωὴν, ἀγάπην πρὸς τὴν φύσιν, διὰ τοῦτο ἡ πρώτη ἀγωγή ἔπρεπε νὰ εἶναι ἐκδήλωσις χαρᾶς. Μουσικὴ καὶ παιδιαὶ εἰς ἰερά ἄλση,¹ εἰς δενδροφύτους τόπους μὲ ἄφθονα ὕδατα, ἔπρεπε νὰ εἶναι ἡ μοναδικὴ ἀπασχόλησις τῶν μικρῶν ἀμφοτέρων τῶν φύλων, τὰ ὁποῖα θὰ ἤγον τὸ τρίτον μέχρι τοῦ τετάρτου ἔτους τῆς ἡλικίας των

Ἐκεῖ, ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν παιδονόμων, θὰ διηγον βίον ἀμέριμνον καὶ πλήρη χαρᾶς ἐνῶ θὰ ἔψαλον μελοποιημένα θρησκευτικὰ καὶ κοινωνικοῦ ἐνδιαφέροντος ᾠσμάτια μὲ ρυθμὸν καὶ ἀρμονίαν τονώνουσαν τὴν ψυχὴν.²

β) Τὴν μουσικὴν αὐτὴν ἀγωγήν ἔπρεπε διὰ λόγους ὑγιεινῆς νὰ ἐπακολουθήσῃ ὀλίγον βραδύτερον ἢ γυμναστικὴ, τὴν ὁποίαν συνίστων ἀπλαῖ παιδιαὶ, ὑπὸ τῶν παίδων ἀπ' εὐθείας ἐξευρισκόμεναι, ἢ χοροὶ «χορεῖαι» αἱ ὁποῖαι εἶχον τὸν χαρακτηριστικὴν ἀπλῶν εὐθύμων σκρπημάτων τῆς παιδικῆς ψυχῆς, ἢ ὁποῖα ἐν τῷ ἐνθουσιασμῷ τῆς ἐξεύρισκεν αὐτάς. Καὶ οὕτω ἡ μουσικὴ μετὰ τῆς ἀδελφῆς αὐτῆς γυμναστικῆς, ἐξευρεθεῖσαι ἐν ᾧρα ψυχικῆς ἀνατάσεως, ἦσαν ὡς παιδιαὶ τὰ πρῶτα μαθήματα τῆς πρώτης κοινότητος.³

¹) Πλάτ. Πολιτ. 398.

²) » » 390, Νόμ. 793.

³) » » 404, » 791 c.

γ) Ἀπὸ δὲ τοῦ ἕκτου ἔτους μέχρι τοῦ δεκάτου τοιούτου τὰ παιδιά, ἀφοῦ θὰ διεχωρίζοντο κατὰ φύλον, θὰ ἐξηκολούθουν νὰ ἐκμανθάνουν ἐξελιγμένου ὄμως ἠθοπλαστικοῦ περιεχομένου καὶ σεμνοπρεποῦς μέλους ᾠδὰς καὶ ὕμνους μὲ ἀναλόγου σεμνότητος χορούς, χωρὶς νὰ παραλείπωνται αἱ παιδιαί, αἱ ὁποῖαι ἀπέβλεπον εἰς τὴν ἀνάπτυξιν εὐγενοῦς ἀμίλλης, πειθαρχίας, τηρήσεως τῶν συμπεφωνημένων «τῶν συμβολαίων». Διότι οἱ ὄροι τοῦ παιγνιδίου ἐπεῖχον θέσιν νόμων, τοὺς ὁποίους ἔπρεπε νὰ μάθῃ νὰ σέβεται ὁ παῖς ἐξ ἀπαλῶν ὀνύχων. ¹

δ) Οὕτως ἐπερατοῦντο τὰ δύο ἠθοπλαστικά στάδια τῆς δημοσίας Πλατωνικῆς ἀγωγῆς. Ἀπὸ δὲ τοῦ δεκάτου ἔτους ἤρχιζεν ἡ γραμματικὴ στοιχειώδης παιδεία, τῆς ὁποίας ὁ κύκλος ἦτο τριετής. Ἀπέβλεπε δὲ εἰς τὴν γραφήν, ἀνάγνωσιν καὶ εἰς τὴν γνῶσιν τῶν τεσσάρων πράξεων τῆς ἀριθμητικῆς πρὸς ἀντιμετώπισιν τῶν ἀναγκῶν τῆς ζωῆς. ²

ε) Κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον, ὡς φαίνεται, ἔπρεπε νὰ γίνῃ ἡ κατὰ φυλὰς κατάταξις τῶν παίδων, ἀναλόγως τῆς ἰδιαίτερας τῶν πνευματικῆς ἀφ' ἑνὸς ἐπιδόσεως καὶ τῶν ἀνακαλυφθεισῶν ἀρετῶν αὐτῶν ἀφ' ἑτέρου μὲ τὸν σκοπὸν τὴν ἀνακάλυψιν τῶν ἡγετικῶν πολιτικῶν στοιχείων, ἀνακάλυψιν, ἡ ὁποία ἔπρεπε νὰ γίνῃ ἐπὶ τῇ βάσει πορισμάτων διὰ τὰς ὁποῖα θὰ διεπίστουν τὴν πνευματικὴν καὶ ἠθικὴν ποιότητα τοῦ μέλλοντος πολίτου.

Ἀρκούμενοι ἐπὶ τοῦ παρόντος εἰς τὰ ἀνωτέρω στοιχεῖα χρήσιμα πρὸς παρακολούθησιν τοῦ θέματός μας ὑπὸ τοῦ ἀναγνώστου, λέγομεν ὅτι ὁ Πλάτων διέκρινεν ὀκτὼ στάδια ἀγωγῆς, ³ διὰ τῶν ὁποίων ἐζήτει νὰ δημιουργήσῃ εἰς τὸ ἄριστον πολίτην τὴν γνωστὴν πνευματικὴν καὶ αἰσθητικὴν ἀρμονίαν διὰ νὰ καταστήσῃ τοῦτον ἐργάτην καὶ δημιουργὸν τῶν ἰδεῶδων τῆς Πολιτείας του. ⁴

Ἐπειδὴ ὁ Πλάτων ὡς Πυθαγόρειος εὗρισκε τὴν ἀρμονίαν εἰς τὴν παγκόσμιον ἀφ' ἑνὸς κίνησιν καὶ τὸν ἐκπεμπόμενον μὲν ἀκατάληπτον ὄμως ἦχον, διὰ τοῦτο σὺν τοῖς ἄλλοις ἡ μουσικὴ καὶ ἡ γυμναστικὴ ὠρίσθησαν ὡς τὰ πρῶτα ἐπαγωγὰ μαθήματα τῆς ψυχικῆς καὶ σωματικῆς ἀρμονίας. ⁵

Ἐπειδὴ ὡσαύτως παρετήρει ὅτι ἡ ἑκδηλὸς παγκόσμιος ἀρμονία εὐρίσκεται κατανεμημένη εἰς τὴν κατεσπαρμένην ὕλην καὶ κίνησιν κατὰ σταθερὰς μαθηματικὰς ἀναλογίας· ἐπειδὴ παρετήρει ὅτι ἡ γνῶσις τῶν μαθηματικῶν σχέσεων συνετέλει εἰς τὴν γνῶσιν τῆς αἰτίας τῆς ἀληθείας καὶ εἰς τὴν παράλληλον

¹) Πλάτων Νόμ. 794, 795, 804-806, 814.

²) > > 810,

³) > > >

⁴) Ἀριστ. Πολιτ.

⁵) Πλάτ. Πολιτ. 229.

ανάπτυξιν τοῦ Νοῦ διὰ τοῦτο πρὸς τῆ γνῶσει τῆς κυρίως Πολιτικῆς Ἐπιστήμης, τῆς διαλεκτικῆς συνίστα τὴν μελέτην ὄλων τῶν κλάδων τῶν Μαθηματικῶν.

84. Ἄγωγή καὶ Παιδεία.

Εἶδομεν ὅτι οἱ Πυθαγόρειοι ἔβλεπον νὰ διατείνεται διὰ μέσου τοῦ Σύμπαντος μία μαθηματικὴ ἄρμονία, ὅτι ἡ πολιτικὴ ὠργανωμένη κοινωνία παρωμοιώθη πρὸς λύραν, τῆς ὁποίας αἱ τρεῖς χορδαὶ συνηχοῦσαι ἀποδίδουν τὴν ἄρμονίαν, τὴν ὁποίαν βλέπομεν καὶ εἰς τὴν πολιτικὴν ζωὴν νὰ ἐπιτυγχάνεται α) διὰ τῆς διδασκαλίας, β) τῆς ἀσκήσεως τῶν ἠθῶν καὶ γ) διὰ τῶν νόμων. Καὶ ἐπεὶ δὴ ἡ ἀγωγή καὶ ἡ παιδεία ἐθεωροῦντο ὡς μέσον τῆς Πολιτείας διὰ νὰ καταστήσουν τοὺς μέλλοντας πολίτας ἐργάτας τοῦ α) καλοῦ ἠθικῶς καὶ αἰσθητικῶς, β) τοῦ Δικαίου καὶ γ) τοῦ Συμφέροντος τοῦ καθοριζομένου ὑπὸ τοῦ ὀρθοῦ λόγου διὰ τοῦτο καὶ ὁ Πλάτων, ἀποβλέπων εἰς τοὺς αὐτοὺς σκοποὺς ἐφήρμοσε τὴν Πυθαγόρειον ἀγωγήν, καθ' ὃν τροποποιημένον τρόπον ἐπέβαλεν ὁ πεφωτισμένος αἰὼν του.

Εἰσερχόμενος λοιπὸν οὗτος εἰς τὸ ἐπίμαχον θέμα καὶ συνταυτίζων κατ' ἀρχαίαν ἀντίληψιν τὴν παιδείαν μετὰ τῆς ἀγωγῆς λέγει: «Παιδεία μὲν εἶναι ἡ ἔλξις καὶ ἡ ὑποδεικνυομένη πορεία τῶν παιδιῶν συμφώνως πρὸς τὸ καθωρισμένον πνεῦμα ὑπὸ τοῦ Νόμου, πνεῦμα τὸ ὁποῖον παρεδέχθησαν εἰς τὴν βουλὴν τῆς χώρας οἱ καλύτεροι πολῖται καὶ ἐπεδοκίμασαν λόγῳ τῆς πείρας τῶν οἱ γεροντότεροι. Διὰ νὰ μὴ χαίρη δὲ καὶ μὴ λυπῆται ἡ ψυχὴ τοῦ παιδιοῦ ἀντιθέτως πρὸς τὸ κοινὸν αἶσθημα καὶ διὰ νὰ συνηθίζῃ αὐτὴ εἰς τὸν νόμον καὶ εἰς ὅσα ἔχουν γίνεαι παραδεκτὰ ὡς ὀρθὰ καὶ διὰ νὰ συμφωνῇ ἡ ψυχὴ αὐτὴ, αἰσθανομένη τὰ αὐτὰ αἰσθήματα χαρᾶς καὶ λύπης, ἔχουν ἐξευρεθῆ δι' ὄλους τοὺς λόγους τούτους ὧδαί, αἱ ὁποῖαι πράγματι εἶναι διὰ τὰς παιδικὰς ψυχὰς μαγικαὶ ἐπικλήσεις καὶ ἔχουν σκοπὸν τὴν προσέλκυσιν τῆς παιδικῆς ψυχῆς, ἐπεὶ δὴ μάλιστα αἱ παιδικαὶ ψυχαὶ δὲν δύνανται νὰ ἐννοήσουν ὑψηλὴν διδασκαλίαν, διὰ τοῦτο ψάλλονται ὕμνοι καὶ ἐκτελοῦνται παιγνίδια»⁶⁾ κατὰ τὴν περίοδον ταύτην.

Κατὰ τὸν Πλάτωνα λοιπὸν παιδεία ἐδήλου τὴν ἠθικὴν καὶ σὺν τῷ χρόνῳ τὴν πνευματικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ παιδός. Κατὰ δὲ τὴν εὐρυτέραν σημασίαν ἀγωγή κατ' αὐτὸν δηλοῖ ὅπως καὶ κατὰ τὴν νεωτέριαν ἀντίληψιν «φέρειν εἰς φῶς ὅλας τὰς ἐν

⁶⁾ Ἰδε ἀνωτέρω σελ. 29-31.

⁷⁾ Πλάτ. Νόμ. 659 α-β.

σπέρματι εύρισκομένας δυνάμεις τοῦ παιδός». Κατ' ἀκολουθίαν αὕτη ἀναφέρεται εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ σώματος, τοῦ πνεύματος καὶ τῆς ψυχῆς καὶ διὰ τοῦτο χωρὶς μὲν νὰ καθορίζεται διακρίνεται ὁμῶς ὑπ' αὐτοῦ κατὰ τὸν χαρακτηριστικὸν τρόπον τῆς συγχρόνου Ἐπιστήμης, α) εἰς φυσικὴν ἀγωγήν, εἰς τὴν ὁποίαν περιλαμβάνεται ἀμυδρῶς ἢ διαιτητικὴ, ἢ ὑγιεινὴ καὶ ἐμφανῶς ἢ γυμναστικὴ, β) εἰς τὴν πνευματικὴν ἀγωγήν εἰς τὴν ὁποίαν περιλαμβάνεται ἢ μόρφωσις καὶ ἢ ἀνάπτυξις τοῦ καλοῦ ἢ αισθητικὴ καὶ γ) εἰς τὴν ἠθικὴν, εἰς τὴν ὁποίαν περιέχεται ἢ ἐξ ἔθους ἐφαρμοζομένη λογικὴ εἰς τὰς καθημερινὰς μας σχέσεις, ἢ ὁποία διὰ τοῦτο εἶναι κατὰ τὸν Ἀριστοτέλην ἢ πρακτικὴ ἐφαρμογὴ τοῦ ὀρθοῦ λόγου εἰς τὴν κοινότητα. Εἰς τὰ ἀνωτέρω συμφωνοῦσα πράγματι καὶ ἡ νέα παιδαγωγικὴ λέγει: «ἂν καὶ ἡ ζωὴ εἶναι μία συνεχὴς ἀγωγή, μακρὰ μύησις εἰς τὰ καθήκοντα, τὰ ὁποῖα ἡ κοινωνία μᾶς ἐπιβάλλει ἐν τούτοις δυνάμεθα νὰ διακρίνωμεν τὴν φυσικὴν, ἠθικὴν καὶ πνευματικὴν ἀγωγήν.»¹ Ἐπειδὴ δὲ ὁ ἄνθρωπος κατ' αὐτὸν διδάσκεται ἀπὸ τῆς γεννήσεώς του μέχρι τοῦ βαθυτάτου γήρατος κατὰ τὸ δόγμα «γηράσκω ἀεὶ διδασκόμενος», διὰ τοῦτο ἡ ἀγωγή, ἢ ὁποία, ὡς εἶπομεν, θὰ ἔφευρεν εἰς φῶς ὅλας τὰς πνευματικὰς καὶ σωματικὰς δυνάμεις καὶ δεξιότητας τοῦ παιδός, ἔπρεπε νὰ ἀρχίζῃ πολὺ πρὸ τῆς γεννήσεως διὰ τῶν περὶ ἐπιλογῆς, γάμου καὶ ἄλλων φροντίδων. Καὶ ὁ Rousseau συμφωνῶν λέγει «ἀρχίζομεν τὴν ζωὴν μας μὲ διδασκαλίαν. Καὶ ἡ ἀγωγή ἀρχίζει συγχρόνως μὲ τὴν γέννησιν. Ἡ πρώτη μας παιδαγωγὸς εἶναι ἡ τροφὸς μᾶς».²

Ἐπειδὴ ἐπίσης ἡ Πλατωνικὴ ἀγωγή, ἢ ὁποία σκιαγραφεῖται εἰς τὴν Πολιτείαν, λαμβάνει τὸν ἄνθρωπον ὡς κοινωνικὸν παράγοντα, διὰ τοῦτο αὕτη ἐξετάζει καὶ ἀνευρίσκει, ὡς ἐν τῇ πορείᾳ μας θὰ ἴδωμεν, πᾶν ὅ,τι συντελεῖ εἰς τὴν τελειοποίησιν τοῦ ὡς κοινωνικῆς μονάδος. Διότι θέλει νὰ καταστήσῃ τοῦτον συνειδητὸν ἐργάτην τῆς ἀρετῆς καὶ θετικὴν συγχρόνως κοινωνικὴν μονάδα, ἔχουσαν πάντοτε μίαν καλλιεργήσιμον θετικὴν πτυχὴν, τὴν ὁποίαν πρέπει ἡ Πολιτεία νὰ καλλιεργήσῃ διὰ τοῦ σχολείου. Τὴν πρόθεσιν ταύτην τῆς «Πολιτείας» διακρίνων ὁ Rousseau εἶπεν: «θέλετε νὰ λάβετε ἰδέαν δημοσίας ἀγωγῆς; Ἀναγνώσατε τὴν Πολιτείαν τοῦ Πλάτωνος. Δὲν εἶναι καθόλου πολιτικὸν ἔργον, ὡς νομίζουν ἐκεῖνοι, οἵτινες δὲν διακρίνουν τὰ βιβλία παρὰ ἀπὸ τοὺς τίτλους των. Εἶναι κυρίως ἐγχειρίδιον ἀγωγῆς, ὅμοιον τοῦ ὁποίου δὲν συνεγράφη ποτέ. Ὁ Πλάτων δὲν ἔκαμε τίποτε ἄλλο παρὰ νὰ καθάρσῃ τὴν ἀνθρω-

¹) Larcher. Del' Education 6-7. Paris. S. A.

²) Rousseau Emile. I. 38 Paris. 1831.

πίνην καρδίαν, τὴν ὅποιαν ὁ Λυκοῦργος ἐξεφύλισεν... Δημόσιον σχολεῖον δὲν ὑφίσταται. ... Πατρίς καὶ πολίτης πρέπει νὰ ἐξαλειφθοῦν ἀπὸ τὰς συγχρόνους γλώσσας... Δὲν θεωρῶ λοιπὸν ἐκπαιδευτήρια τὰ γελοῖα αὐτὰ ἰδρύματα.. τὰ κολλέγια. Τὴν δὲ ἀγωγὴν αὐτῶν ὀλιγώτερον τοιαύτην. Διότι αὕτη τείνει εἰς δύο ἀντιθέτους σκοποὺς. Ὑστερεῖ καὶ εἰς τοὺς δύο»¹ ἐνῶ παραλείπει τὸν ἐξανθρωπισμὸν καὶ τὴν ἠθικὴν, τὴν ἀνθρωπιστικὴν τελείωσιν, τὴν ὅποιαν ἐπιδιώκει ἡ Πολιτεία. Διότι ἡ ἀγωγή κατ' ἀρχὴν πρέπει νὰ εἶναι ἀνθρωπιστικὴ. «Καὶ ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος εἰς τὴν Πολιτείαν ἀξιοῖ νὰ διατηρήσῃ τὸ πρωτεῖον τῶν αἰσθημάτων τῆς φύσεως δὲν γνωρίζει τί ζητεῖ. Εὐρίσκεται πάντοτε εἰς ἀντιλογίαν πρὸς ἑαυτόν. Ἀμφιταλαντευόμενος πάντοτε μεταξὺ τῶν κλίσεων καὶ τῶν καθηκόντων του δὲν θὰ ἐγίνετο τίποτε οὔτε ἄνθρωπος οὔτε πολίτης. . καλὸς οὔτε δι' ἑαυτὸν οὔτε διὰ τοὺς ἄλλους. Θὰ εἶναι εἰς ἓκ τῶν ἀνθρώπων τῶν ἡμερῶν μας Γάλλος, Ἄγγλος, ἀστὸς. Δὲν θὰ εἶναι τίποτε. Διότι διὰ νὰ εἶναι πρέπει νὰ ἐνεργῇ καθὼς ὁμιλεῖ. Νὰ ἔχη εἰλημμένην ἀπόφασιν ὅτι αὐτὴν τὴν ὅποιαν πρέπει νὰ λάβῃ θὰ τὴν ἀκολουθῇ. Ἀναμένω νὰ μοῦ δείξουν τὸ θαῦμα τοῦτο... διὰ νὰ γνωρίσω πῶς κατορθώνει νὰ γίνῃ ὁ τρόφιμος καὶ ἄνθρωπος καὶ πολίτης».²

Διότι ὁ Πλάτων, ὅστις ἦτο εἰλικρινέστατος καὶ κοσμοπολίτης, ἠγάπησε τὸν πάσης φυλῆς ἄνθρωπον, ζητήσας νὰ καταστήσῃ τὴν ἀγωγὴν του ἐστίαν θείας πνοῆς, ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν τῆς ὁποίας θὰ μετέβαλλε χαρακτήρας, θὰ διέπλαττε ἀνθρώπους, θὰ ἐδημιούργει εὐτυχουσαν ἀνθρωπότητα. Διέκρινεν ὅπως λέγει ὁ Kant «ὅτι ὀπισθεν τῆς ἀγωγῆς κρύπτεται τὸ μυστήριον τῆς τελειοποιήσεως καὶ εὐδαιμονίας τῆς ἀνθρωπότητος.»³ Ἐπειδὴ μάλιστα, ὡς θὰ δειχθῇ, ἐφρόνει ὅτι «ὅ,τι τὸ κράτος σπείρει εἰς ἐκπαίδευσιν, τοῦτο θὰ συγκομίσῃ τὸ ἔθνος εἰς ἠθικὴν εὐημερίαν καὶ ἐλευθερίαν», διὰ τοῦτο ἐπεχείρησε διὰ τῆς ἀγωγῆς, τῆς «τέχνης ταύτης τῆς διαπλάσεως τοῦ ἀνθρώπου», νὰ καταστήσῃ τὸν μέλλοντα πολίτην ἄνθρωπον χρήσιμον ἐξ ὀλοκλήρου, περισσότερο ἀνθρώπινον καὶ ἀπαραίτητον εἰς τὴν ὁλότητα. Αἱ σκέψεις αὗται ὠδήγησαν τὸν φιλόσοφον εἰς τὴν εἰσήγησίν του πρὸς υἱοθέτησιν ἐκ μέρους τῆς Πολιτείας τῶν περὶ ὑγιεινῆς ἀντιλήψεων του, ὡς εἶδομεν.

Ἐνῶ ὅμως παρὰ Πλάτωνι, ὡς ἐλέχθη, ἡ παιδεία καὶ ἡ ἀγωγή ἦσαν ἐν πολλοῖς δυσδιάκριτοι, οἱ νεώτεροι παιδαγωγοὶ διακριτικῶς λέγουν: «Ἡ ἐκπαίδευσις δίδει τὰς γνώσεις ἢ ἀγω-

¹) J. Rousseau. *Emile* V. 1. 18 Paris 1836.

²) » » » T. 18-19 » 1831.

³) *Del' Educallon* ἐπιφυλλίς Larcher. Paris - S . A.

γή ἐπεξεργάζεται αὐτάς, σχηματίζουσα τὰ ἦθη καὶ τὸν χαρακτῆρα. Ἡ ἐκπαίδευσις μορφώνει τὸ πνεῦμα ἢ ἀγωγή καλλιερ-
γεῖ τὰ αἰσθήματα, διευθύνει τὴν θέλησιν καὶ σχηματίζει τὸν
χαρακτῆρα. Ἐν μιᾷ λέξει ἢ ἐκπαίδευσις φωτίζει καὶ μορφώνει.
Ἡ ἀγωγή καταρτίζει, τελειοποιεῖ καὶ ἐξευγενίζει. Πᾶσα ὁμως
ἐκπαίδευσις πρέπει νὰ εἶναι παιδαγωγοῦσα. Καὶ πᾶσα ἀγωγή
πρέπει νὰ δηλοῖ ὠρισμένον ποσὸν γνώσεων»¹ βάσει τῶν ὁποί-
ων πρέπει νὰ ἐνεργῇ διὰ νὰ τελειοποιῇ τὸν τρόφιμόν της.

Ὁ Rousseau μάλιστα διασιέλλων τὴν σημασίαν τῶν λέ-
ξεων ἀγωγή καὶ παιδεία λέγει σχετικῶς: «Ἡ λέξις ἀγωγή εἶχε
παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ἄλλην σημασίαν ἀπὸ ἐκείνην τὴν ὁποίαν
δίδομεν εἰς αὐτὴν σήμερον. Ἐσήμαινε τροφήν «*Educit obstetrix*» =
Ἡ μάτα τρέφει ἢ «*Educit nutrix*» = Ἡ τροφὸς τρέφει. Ἐν ᾧ
«*Institutio paedagogus*» = Ὁ παιδαγωγὸς ἐκπαιδεύει ἢ «*magister docet*»
«Ὁ διδάσκαλος διδάσκει».

Συνεπῶς ἡ ἀγωγή, ἡ ἐκπαίδευσις καὶ ἡ διδασκαλία εἶ-
ναι τρία διάφορα πράγματα τόσον διάφορα εἰς τὸ ἴδιον ἀντι-
κείμενον ὅσον ἡ τροφὸς, ὁ παιδαγωγὸς καὶ ὁ διδάσκαλος... Τὸ
παιδί ἐπομένως διὰ νὰ παιδαγωγηθῇ ὀρθῶς δὲν πρέπει νὰ ἀ-
κολουθήσῃ ἓνα μόνον ὁδηγόν...»²

35. Σκοπὸς ἀγωγῆς.

Ὁ Πλάτων ἀναζητῶν τὸν τρόπον τῆς δημιουργίας τοῦ
τύπου τοῦ «καλοῦ κάγαθοῦ» πολίτου καὶ ἐν τῇ ἀποκαλύ-
ψει ὅτι ἡ βελτίωσις πρέπει νὰ γίνῃ ἀφ' ἐνός ἐκ τῶν ἔξω
διὰ τῆς παρεμβολῆς σειρᾶς ἐμποδίων κατὰ τῆς ἀνθρωπί-
νης κυκλίας ἀφ' ἐτέρου δὲ ἐκ τῶν ἔσω, δι' ἐμπεριστατωμένης
καὶ λίαν ἐπιμελοῦς ἀγωγῆς, συνίστα τὴν γνωστὴν πρό τοῦ
γάμου καὶ μετὰ τὴν γέννησιν τοῦ παιδὸς ἀγωγήν. Ἐπειδὴ δὲ
ὡς ἐλέχθη ἠκολούθει τὴν ἀρχὴν τοῦ διδακτοῦ τῆς ἀρετῆς³ καὶ
ἔπρεπεν ἡ ἠθικοποίησις νὰ προέλθῃ ἐκ τῆς ἐνσυνειδήτου κυρί-
ως διακρίσεως «τῆς ἀκριβοῦς τῶν ὄντων φύσεως» διὰ τοῦτο
ἔπρεπε τὸ ἄτομον κατ' ἀρχὴν μὲν νὰ ἐθισθῇ εἰς ἀγαθὰς ἔ-
ξεις καὶ, προχωρούσης τῆς ἡλικίας, νὰ διδαχθῇ ὑγιεῖς ἠθικὰς
ἀρχὰς καὶ πρώτην ἐξ ὧν «τὸ κάλλιστον τῶν μαθημάτων...
τὸ ἄρχεσθαι καὶ ἄρχεῖν»⁴ ὡς εἰς τὰς Δωρικὰς Πολιτείας καὶ
ἰδίᾳ εἰς τὴν Σπάρτην, εἰς τὴν ὁποίαν «ἠσκεῖτο» ὡς ὑποχρεωτι-
κόν διὰ τοὺς νέους μάθημα «τὸ γινώσκειν ἄρχεῖν τε καὶ ἄρ-

¹) Manuel Pédagogique 13-14 Paris 1912.

²) J. Rousseau *Emile* I. σελ. 38 Paris 1836.

³) Πλάτ. Πρωτ. 323. παραβ. Ξεν. Ἀπομνημ. VII-1-93.

⁴) Πλουτ. Παρ. βίοι VI-26-1829.